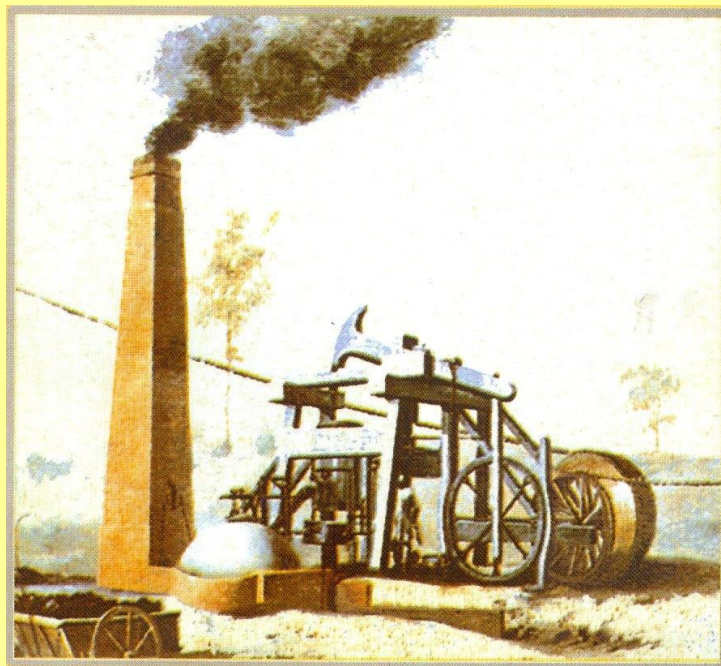

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Ιστορία του Μεσαιωνικού και
του Νεότερου Κόσμου 565-1815**

**Β΄ Γενικού Λυκείου
(Γενικής Παιδείας)**

**Τόμος
6ος**

Ιστορία του Μεσαιωνικού Και του Νεότερου Κόσμου 565-1815

**Β΄ Ενιαίου Λυκείου
Γενικής Παιδείας**

**Τόμος 6ος
1η έκδοση**

Συγγραφική ομάδα

**Ιωάννης Δημητρούκας, δρ. Ιστορίας
Θουκυδίδης Ιωάννου, δρ. Ιστορίας,
Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων
Κώστας Μπαρούτας, δρ. Αισθητικής
- Ιστορίας Τέχνης**

Επιστημονικός Επόπτης

**Ταξιάρχης Γ Κόλιας, Καθ. του Βίου
και Πολιτισμού των Βυζαντινών της
Φιλοσ. Σχολής του Πανεπ. Αθηνών**

Υπεύθυνος για το Παιδ. Ινστιτούτο:

**ΙΩΣΗΦ ΠΕΡΑΚΗΣ, δρ Φιλ.,
Πάρεδρος του Π.Ι.**

Επιτροπή αξιολόγησης

**Ιωάννης Ε. Βρεττός, Καθηγητής
του Παν/μίου Αθηνών
Μιχαήλ Παπαστυλιανού, μ. δ.
Ιστορικός., εκπαιδευτικός Δ.Ε.
Αθανάσιος Χρήστου, δρ. , εκπ. Δ.Ε.**

Ομάδα αναθεώρησης

Γεώργιος Δάλκος, δρ. Παιδαγωγικής,
Πάρεδρος με θητεία του Π.Ι.

Δημήτριος Γιαννακόπουλος, δρ.
Ευρωπαϊκής Ιστορίας, εκπ/κός. Δ.Ε.

Αντώνιος Μαστραπάς, δρ.

Αρχαιολογίας. εκπαιδευτικός Δ.Ε
Βασιλική Σακκά, μ.δ. Ιστορίας,
εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Επιτροπή αξιολόγησης της αναθεώρησης

Γεώργιος Μοσχόπουλος, Αναπληρ.

Καθηγητής Νεότερης Ελληνικής
Ιστορίας Παν. Πατρών

Μαρία Ντούρου–Ηλιοπούλου, Επίκ.

Καθηγήτρια Ιστορίας Μέσων-
Νεοτέρων Χρόνων Παν. Αθηνών

Γεώργιος Σιμπιλίρης, δρ. Νεότερης
Ιστορίας, εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Χαρά Δημητρακοπούλου,

εκπαιδευτικός Δ.Ε.

Εποπτεία και συντονισμός
αναθεώρησης

Αναστασία Κυρκίνη-Κούτουλα, δρ.
Ιστορίας Σύμβουλος του Π.Ι

Καλλιτεχνική επιμέλεια
Τμήμα γραφιστών του ΟΕΔΒ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ομάδα Εργασίας Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής
(Αθηνά Χριστοπούλου)
(Επιμέλεια: Δήμητρα Τζώρτζη)

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ**

**Ιωάννης Δημητρούκας
Θουκυδίδης Ιωάννου
Κώστας Μπαρούτας**

**Ιστορία του Μεσαιωνικού
Και του Νεότερου Κόσμου
565-1815**

**Β΄ Ενιαίου Λυκείου
Γενικής Παιδείας**

Τόμος 6ος

Κεφάλαιο 7

ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1648) ΕΩΣ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)

Ο 18ος αιώνας είναι η εποχή του ορθολογισμού και του φιλελευθερισμού. Με τον πρώτο δίνεται το προβάδισμα στην κριτική σκέψη που θέτει υπό αμφισβήτηση όλες τις αξίες των προηγούμενων αιώνων. Με τον δεύτερο αντιτάσσονται στην απολυταρχία τα φυσικά δικαιώματα του ανθρώπου και η ελευθερία του ατόμου και προτείνονται

βαθείς οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές αλλαγές. Τα δύο αυτά ρεύματα εξέφρασε ο Διαφωτισμός.

Ο ορθολογισμός και ο φιλελευθερισμός ήταν φυσικό να μην αφήσουν ανεπηρέαστη και την οικονομική σκέψη. Η πορεία των οικονομικών μεταβολών τροφοδοτεί τις οικονομικές θεωρίες και αντίστροφα, με αποτέλεσμα η Ευρώπη να γνωρίσει την απαρχή της Βιομηχανικής Επανάστασης και του οικονομικού φιλελευθερισμού κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα. Οικονομική σκέψη και πράξη συμβαδίζουν και θα επιταχύνουν την επικράτηση ενός νέου οικονομικού συστήματος, του κεφαλαιοκρατικού.

Εξάλλου και οι πολιτικές θεωρίες των διαφωτιστών εφαρμόζονται στην πράξη, κατά το τελευταίο τέταρτο του 18ου αιώνα, με την εκδήλωση μεγάλων επαναστατικών κινημάτων στην Αμερική και στην Ευρώπη. Προηγείται ο επιτυχής αγώνας για την Αμερικανική Ανεξαρτησία, ο οποίος από την άποψη αυτή αποτελεί ορόσημο για τις μετέπειτα πολιτικές εξελίξεις σε ολόκληρο τον πλανήτη.

Αναμφισβήτητα, όμως, το σπουδαιότερο γεγονός στην ιστορία των επαναστάσεων υπήρξε η Γαλλική Επανάσταση (1789-1815). Με το σύνθημα "Ελευθερία, Ισότητα, Αδελφοσύνη" πέτυχε να ανοίξει νέους δρόμους σε ολόκληρη την Ευρώπη και να ανατρέψει το μέχρι τότε πολιτικό και κοινωνικό χάρτη

της. Παρά τις αντιδράσεις που προκάλεσε η επανάσταση αυτή και τις ποικίλες διακυμάνσεις της, συνέβαλε στη γέννηση ενός καινούριου κόσμου με κύρια χαρακτηριστικά τη φιλελευθεροποίηση της κοινωνίας και την εγκαθίδρυση της αστικής τάξης στην εξουσία.

Στο μεταξύ η λατινοκρατία στον ελληνικό χώρο φτάνει στο τέλος της και η Οθωμανική Αυτοκρατορία εισέρχεται, από το 17ο αι. σε τροχιά παρακμής και κρίσης. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις ανάλογα με τα εκάστοτε συμφέροντα και τις συγκυρίες επιθυμούν τη διατήρηση ή το διαμελισμό της. Το ζήτημα της τύχης των εδαφών της αχανούς αυτοκρατορίας καθίσταται κυρίαρχο ζήτημα στις διεθνείς σχέσεις και δημιουργεί το λεγόμενο Ανατολικό ζήτημα.

1. Ο Διαφωτισμός

α. Το πλαίσιο διαμόρφωσης του
Από τα τέλη του 17ου αιώνα οι χώρες της δυτικής Ευρώπης γνωρίζουν ταχύτατους ρυθμούς οικονομικής ανάπτυξης και πνευματικής προόδου. Αντίθετα, οι χώρες της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης παρακολουθούν από απόσταση τις μεταβολές ή παραμένουν στο περιθώριο. Αλλά ακόμη και μεταξύ των δυτικών χωρών υπάρχει ανισομερής ανάπτυξη, ανάλογα με το βαθμό συμμετοχής τους στις εξελίξεις. Η Αγγλία, για παράδειγμα, αναδεικνύεται από τις αρχές του 18ου αιώνα ως η μεγαλύτερη εμπορική και ναυτική δύναμη στον κόσμο. Η αστική τάξη κατορθώνει να επικρατήσει στην πολιτική σκηνή επιβάλλοντας τη συνταγματική μοναρχία

και τον κοινοβουλευτισμό με την Ένδοξη Επανάσταση (1688). Έκτοτε η χώρα αυτή θα αποτελέσει τον πόλο έλξης των ανθρώπων εκείνων που απεχθάνονται την απολυταρχία και θέλουν να ζήσουν σε συνθήκες φιλελευθερισμού.

Αντίθετα, στη Γαλλία υπάρχει μια παρατεταμένη κρίση, που καθίσταται ολοένα και οξύτερη. Η απόλυτη μοναρχία αποτελεί τροχοπέδη στη δραστηριότητα και στις επιδιώξεις της αστικής τάξης, η οποία θέτει υπό αμφισβήτηση την πολιτική και κοινωνική δομή του κράτους και επιδιώκει γενικότερες αλλαγές. Η αντιπαράθεση αυτή θα κορυφωθεί προς το τέλος του 18ου αιώνα, όταν πλέον ο μοναρχικός θεσμός, αποκομμένος από τα δρώμενα και χωρίς να έχει συνειδητοποιήσει τις ζυμώσεις που έχουν συντελεστεί

στη γαλλική κοινωνία, θα βρεθεί αντιμέτωπος με την κρίση (1789).

Η τάση για πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές, η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της επιστήμης, η πίστη στην πρόοδο του ανθρώπου, αποτελούν μερικές από τις πιο σημαντικές εκφράσεις ενός γενικότερου ιδεολογικού κινήματος της εποχής, του Διαφωτισμού ή Αιώνα των Φώτων (1688-1789).

β. Οι ιδέες και οι φορείς τους

Οι εκφραστές αυτού του νέου πνεύματος, οι φιλόσοφοι, δεν περιόριζονται μόνον στην ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων, αλλά, ξεκινώντας από τις επιτυχίες της επιστήμης και βασιζόμενοι στον ορθό λόγο προτείνουν λύσεις για τη βελτίωση του ανθρώπου και την ανά-

πλαση της κοινωνίας. Έτσι, στρέφονται κατά του θρησκευτικού φανατισμού και επιχειρηματολογούν υπέρ της ανεξιθρησκίας και γενικότερα της πνευματικής ανεκτικότητας. Στον τομέα αυτό διακρίθηκε, κυρίως, ο Βολταίρος (1694-1778), ο οποίος, για την υπεράσπιση των ιδεών του, δεν δίστασε να έλθει σε σύγκρουση ακόμη και με την κρατική εξουσία.

Στο χώρο των πολιτικών ιδεών οι διαφωτιστές είχαν ως πρότυπο τους το αγγλικό σύστημα διακυβέρνησης και ήταν θεωρητικά επηρεασμένοι από τον Τζόν Λοκ (1632-1704), έναν από τους σπουδαιότερους προδρόμους του Διαφωτισμού. Ο Λοκ διατύπωσε την αρχή του κοινωνικού συμβολαίου, ότι δηλαδή οι κυβερνήσεις συγκροτούνται βάσει συμφωνίας με το λαό. Η

παραβίαση της συμφωνίας αυτής εκ μέρους των κυβερνώντων παρέχει αυτόματα στο λαό το δικαίωμα της αντίστασης και της επανάστασης.

Σημαντικός εκπρόσωπος των πολιτικών ιδεών του Διαφωτισμού ήταν ο Γάλλος Μοντεσκιέ (1698-1755). Στο βιβλίο του με τίτλο Το Πνεύμα των Νόμων διατυπώνει τη θεωρία της διάκρισης των εξουσιών σε νομοθετική, εκτελεστική και δικαστική με στόχο να αποτρέπεται ο κίνδυνος αυταρχικής διακυβέρνησης. Η θεωρία αυτή άσκησε μεγάλη επίδραση στην πολιτική σκέψη και αποτέλεσε συστατικό στοιχείο των σημαντικότερων πολιτικών και πολιτειακών κειμένων της εποχής (π.χ. της Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη κατά τη Γαλλική Επανάσταση).

Τη σκέψη των διαφωτιστών απασχόλησαν και τα ζητήματα της ελευθερίας του ατόμου και της ισότητας των ανθρώπων. Ο Ρουσσό (1712-1778) στο έργο του *Κοινωνικό Συμβόλαιο* (1762) υπερασπίζεται την ελευθερία του ανθρώπου και δέχεται ως κυρίαρχη μόνο τη γενική βούληση, την οποία πρέπει να εκφράζει και στην οποία οφείλει να υποτάσσεται η εκάστοτε κυβέρνηση. Αυτό όμως προϋποθέτει δημοκρατικό πολίτευμα, το οποίο δεν μπορεί να νοηθεί χωρίς το σεβασμό των νόμων. Η πολιτική θεωρία του Ρουσσό δεν εγγυάται μόνο την ελευθερία αλλά και την ισότητα, κάτι που όμως απαιτεί μια ριζική αναμόρφωση της κοινωνίας. Η ισότητα, υποστήριξε ο Ρουσσό, υπήρχε στη φυσική κοινωνία και καταργήθηκε,

όταν δημιουργήθηκε ο θεσμός της ιδιοκτησίας και της εξουσίας. Για να ξεπεραστεί η κοινωνική ανισότητα, πρέπει, κατά τον Ρουσσό, να επιστρέψουν οι άνθρωποι σε μια ενδιάμεση κοινωνία μεταξύ της φυσικής και της σύγχρονής του, χωρίς αυτό να σημαίνει επιστροφή σε πρωτόγονες συνθήκες διαβίωσης ή απόρριψη της προόδου και του θεσμού της ιδιοκτησίας.

Για τη βελτίωση της κοινωνίας, η οποία αποτελούσε βασικό σκοπό του Διαφωτισμού, αναγκαία προϋπόθεση θεωρήθηκε η παιδεία του λαού. Ο Ρουσσό στο έργο του Αιμίλιος ή περί Αγωγής (1762) διακήρυξε το σεβασμό της προσωπικότητας του παιδιού και καθόρισε τις αρχές μιας παιδαγωγικής μεθόδου που βασίζεται στη φυσική διδασκαλία.

Από τους διαφωτιστές προτάθηκαν, επίσης, κοινωνικές μεταρρυθμίσεις για την προστασία της αξιοπρέπειας του ανθρώπου. Σημαντικό υπήρξε στον τομέα αυτό το έργο του Μπεκαρία, (1738-1794) ο οποίος στο βιβλίο του Περί εγκλημάτων και ποινών (1764) αναφέρεται στον εξανθρωπισμό της ποινικής δικαιοσύνης. Τέλος, άλλοι διαφωτιστές μίλησαν και για την κατάργηση της δουλείας.

**Ο Βολταίρος, προτομή. Λονδίνο,
Μουσείο Βικτωρίας και Αλβέρτου**

Ανεκτικότητα

Δε μας έδωσες καρδιά για να μισούμε ο ένας τον άλλο και χέρια για να αλληλοσφάζομαστε, θεέ όλων των όντων, όλης της οικουμένης και όλων των εποχών. Μακάρι οι άνθρωποι να μπορούσαν να θυμηθούν ότι είναι αδέρφια!

Από το Δοκίμιο για την ανεκτικότητα (1763) του Βολταίρου

Περί ανεξιθρησκίας

Αμυαλοι, που δε μπορέσατε να λατρέψετε αγνά το Θεό που σας έπλασε. Ούτε ποτέ σας, άμοιροι, ωφεληθήκατε από το παράδειγμα που σας

έδωσαν οι απόγονοι του Νώε, οι Κινέζοι λόγιοι, οι Πέρσες ζωροαστρικοί και τόσοι άλλοι σοφοί. Θηρία που τρέφεστε με προλήψεις, όπως ο κόρακας τρέφεται με ψοφίμια! Αυτή η φρικτή διχόνοια, που κρατάει εδώ και αιώνες, μας διδάσκει με πολύ πειστικό τρόπο ότι έχουμε χρέος αμοιβαίο να παραβλέπουμε ο ένας τα λάθη του άλλου. Το μεγαλύτερο κακό της ανθρωπότητας είναι η διχόνοια, κι' ένα μόνο βάλαμο υπάρχει, η αμοιβαία ανοχή.

**Από το Φιλοσοφικό Λεξικό του
Βολταίρου, μετ. Δ.Ο.
Θοιβιδόπουλου.**

Στον ουρανό από όποιο δρόμο θέλει ο καθένας

Η Αγγλία είναι η χώρα των δογμάτων. Ένας Άγγλος, ως ελεύθερος άνθρωπος, πηγαίνει στον ουρανό από όποιο δρόμο θέλει. Αν υπήρχε στη χώρα αυτή μια θρησκεία, τότε θα υπήρχε ο φόβος του δεσποτισμού, Αν υπήρχαν δύο, θα κινδύνευαν να αλληλοεξοντωθούν. Αλλά υπάρχουν τριάντα και ζουν όλες ειρηνικά και ευτυχείς.

**Από τις Φιλοσοφικές Επιστολές
(1734) του Βολταίρου.**

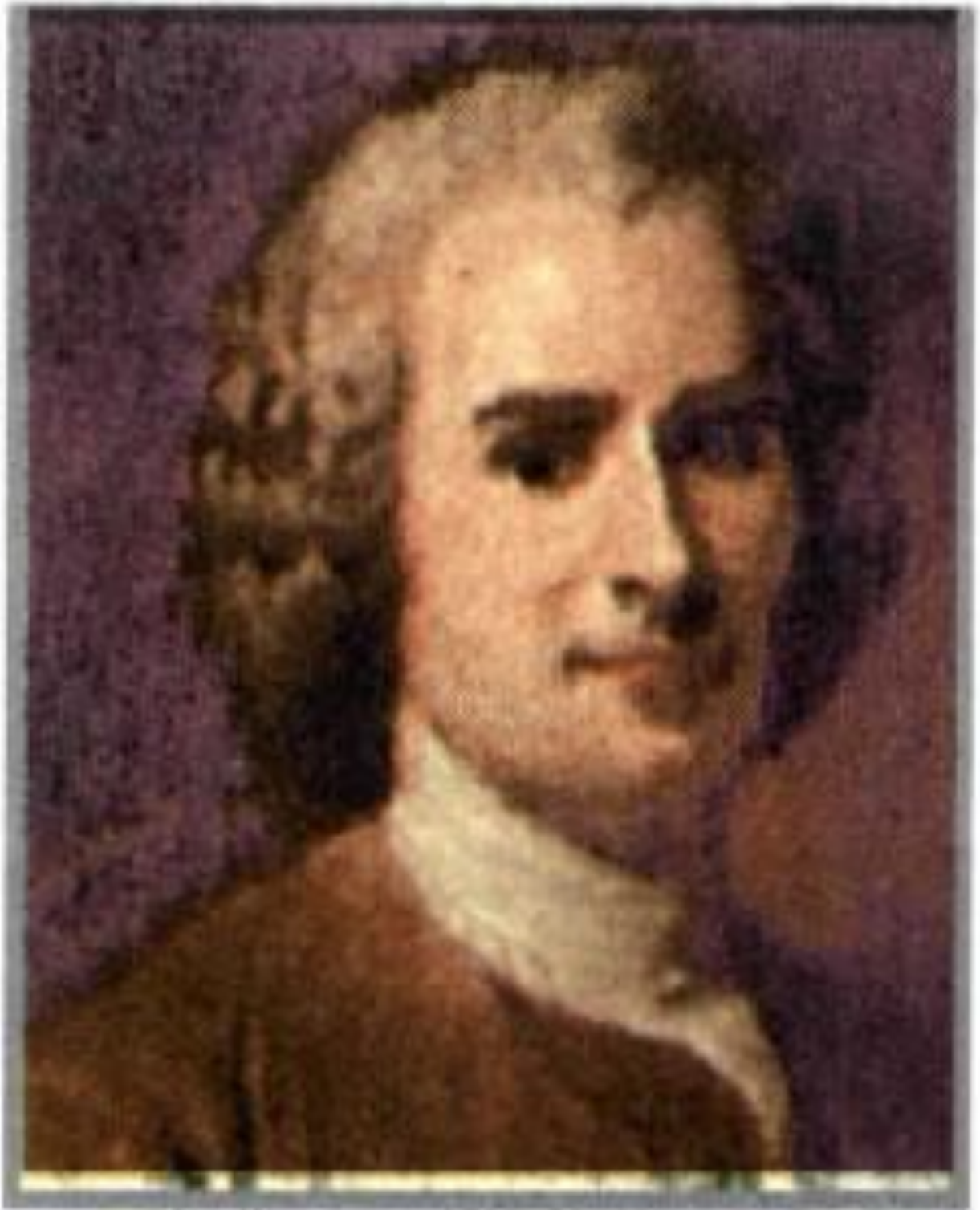

Μοντεσκιέ. Ανάκτορο Βερσαλιών

Ελευθερία και διάκριση των Εξουσιών

Υπάρχουν σε κάθε κράτος τρία είδη εξουσίας: η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική. Αν η νομοθετική και η εκτελεστική εξουσία είναι συγκεντρωμένες στο ίδιο ή στα ίδια πρόσωπα, δεν υπάρχει ελευθερία. Καραδοκεί ο κίνδυνος μήπως ο μονάρχης ή το κοινοβούλιο θεσπίσει νόμους τυραννικούς και τους εφαρμόσει. Στους Τούρκους, όπου και οι τρεις εξουσίες είναι συγκεντρωμένες στο σουλτάνο, επικρατεί ένας φρικαλέος δεσποτισμός.

**Από το Πνεύμα των Νόμων (1748)
του Μοντεσκιέ.**

**Ρουσσό, ελαιογραφία. Γενεύη,
Μουσείο Τέχνης και Ιστορίας.**

Για μια δημοκρατική διακυβέρνηση του λαού

Μόνο η γενική βούληση μπορεί να ασκεί τις εξουσίες του κράτους. Ο λαός οφείλει να είναι ο δημιουργός των νόμων στους οποίους υπακούει. Η νομοθετική εξουσία ανήκει στο λαό, και δεν μπορεί να ανήκει σε κανέναν άλλο παρά μόνον σ' αυτόν.

**Από το Κοινωνικό Συμβόλαιο (1762)
του Ρουσσό.**

Τι είναι η Γενική Βούληση

**Καθένας από μας συνενώνει τον ε-
αυτό του με την κοινωνία και θέτει
όλη τη δύναμη του κάτω από τη γε-
νική βούληση και δεχόμαστε κάθε
μέλος ως μέρος αδιαίρετο του συν-
όλου. Κάθε μέλος της κοινωνίας
ενώνεται με όλους και δεν ενώνεται
ξεχωριστά με κάθε άτομο.**

Η δύναμη των Νόμων

**Ένας λαός ελεύθερος υπακούει, αλ-
λά δεν υπηρετεί. Έχει αρχηγούς και
όχι αφεντικά. Υπακούει στους νό-
μους και μόνον σ' αυτούς. Και δεν
είναι παρά μόνον με τη δύναμη των
νόμων που δεν υπακούει στους αν-
θρώπους.**

**Από το έργο Πραγματεία για την
καταγωγή και τα βάθρα της
ανισότητας μεταξύ των ανθρώπων
(1755) του Ρουσσό.**

Η πορεία προς τη Γνώση

Αν βοηθήσετε το μαθητή σας να μάθει να παρατηρεί τα φυσικά φαινόμενα, θα του αναπτύξετε γρήγορα την περιέργεια. Αλλά για να τροφοδοτήσετε την περιέργειά του δεν πρέπει να βιάζεστε να την ικανοποιήσετε. Τοποθετήστε τον μπροστά στα προβλήματα και αφήστε τον μόνο του να τα λύσει. Η γνώση του δεν πρέπει να προέρχεται από τη δική σας διδασκαλία αλλά από τη δική του κατανόηση. Δεν πρέπει

να μαθαίνει τη γνώση, αλλά να την ανακαλύπτει. Εάν στο μυαλό του μαθητή η λογική αντικατασταθεί με το κύρος του δασκάλου, τότε ο μαθητής θα πάψει να σκέπτεται και θα γίνει φορέας του της αντίληψης των άλλων.

Από το έργο Αιμίλιος ή περί Αγωγής (1762) του Ρουσσό, μετ. Γ. Κόνδη.

γ. Η διάδοση των ιδεών τον Διαφωτισμού

Τα κέντρα και οι φορείς του Διαφωτισμού πολλαπλασιάστηκαν με την πάροδο του χρόνου. Οι εφημερίδες, τα βιβλία, η Γαλλική Εγκυκλοπαίδεια, οι κοινωνικές συγκεντρώσεις σε σαλόνια ή σε άλλους χώρους, οι επιστημονικές ακαδημί-

ες, οι λέσχες και οι μυστικές ενώσεις συνέβαλαν αποφασιστικά στη διάδοση των νέων ιδεών. Ακόμη οι διαφωτιστές ταξίδευαν στο εξωτερικό, όπου εξέθεταν τις απόψεις τους, προσκεκλημένοι συχνά από ηγεμόνες της λεγόμενης φωτισμένης δεσποτείας, όπως ήταν ο Φρειδερίκος Β' της Πρωσίας και η Μεγάλη Αικατερίνη της Ρωσίας.

Η νέα ιδεολογία προωθήθηκε αποτελεσματικότερα μέσα από το μετασχηματισμό του λεξιλογίου και τη διαφοροποίηση της σημασίας ορισμένων λέξεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι έννοιες όπως εξουσία, κράτος, κοινωνία, μεσαία τάξη, φύση, ευτυχία, αρετή, πρόοδος, τεχνική, εμφανίζονται στο καθημερινό λεξιλόγιο των ευρωπαϊκών γλωσσ-

σών κατά το 18ο αι.

Βέβαια, δεν δίνουν όλοι οι εκπρόσωποι του Διαφωτισμού σ' αυτές τις έννοιες το ίδιο περιεχόμενο, υπάρχουν όμως πολλά πεδία στα οποία αποκαλύπτεται το κοινό πνεύμα του αιώνα. Βρισκόμαστε ενώπιον μιας επανάστασης του λεξιλογίου αντίστοιχης εκείνης των ιδεών. Στον τομέα αυτό η συμβολή των λεξικών (όπως το Φιλοσοφικό Λεξικό του Βολταίρου) της εποχής και ιδίως της Εγκυκλοπαίδειας, που περιγράφεται ως Συστηματικό Λεξικό των Επιστημών, των Τεχνών και των Επαγγελμάτων και εκδόθηκε (1751-1772) από μια ομάδα διαφωτιστών με επικεφαλής τον Ντιντερό (1713-1784), υπήρξε αποφασιστική.

Η αρετή

Τι είναι αρετή; Ευεργεσία του πλησίον. Μπορώ να ονομάσω αρετή κάτι άλλο εκτός από αυτό που μου κάνει καλό; Βρίσκομαι σε ένδεια και εσύ είσαι γενναιόδωρος, Βρίσκομαι σε κίνδυνο και εσύ με βοηθάς. Με εξαπατούν και εσύ μου λες την αλήθεια Είμαι αδαής και εσύ με διαφωτίζεις. Θα σε ονομάσω χωρίς δυσκολία ενάρετο. Τι με ενδιαφέρει που είσαι εγκρατής; Αυτό που τηρείς είναι ένα δίδαγμα για την υγεία. Θα πας καλύτερα και σε συγχαίρω γι' αυτό. Έχεις πίστη και ελπίδα; Σε συγχαίρω γι' αυτό ακόμα περισσότερο: θα σου προσφέρουν την αιώνια ζωή Ο σώφρων κάνει καλό

**στον εαυτό του, ο ενάρτεος κάνει
καλό στους άλλους.**

**Λήμμα από το Φιλοσοφικό Λεξικό
του Βολταίρου, 1764, μετ. Κι.
Κατσιμάνη**

**'Ένα "καφέ", χώρος διάχυσης των
ιδεών. Υδατογραφία ανώνυμου, 18ου
αιώνας. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη.**

Συγκέντρωση στο σαλόνι της πλούσιας αστής μαντάμ Ζοφρέν. Έργο ζωγραφικής του Λεμονιέ (G. Lemonnier), 18ος αιώνας, Ρουέν.

ENCYCLOPÉDIE,
OU
DICTIONNAIRE RAISONNÉ
DES SCIENCES,
DES ARTS ET DES MÉTIERS:
PAR UNE SOCIÉTÉ DE GENS DE LETTRES.

Mis en ordre & publié par M. DIDEROT, de l'Académie Royale des Sciences & des Lettres de Prusse; Et quant à la PARTIE MATHÉMATIQUE, par M. D'ALEMBERT de l'Académie Royale des Sciences de Paris, de celle de Prusse, & de la Société Royale de Londres.

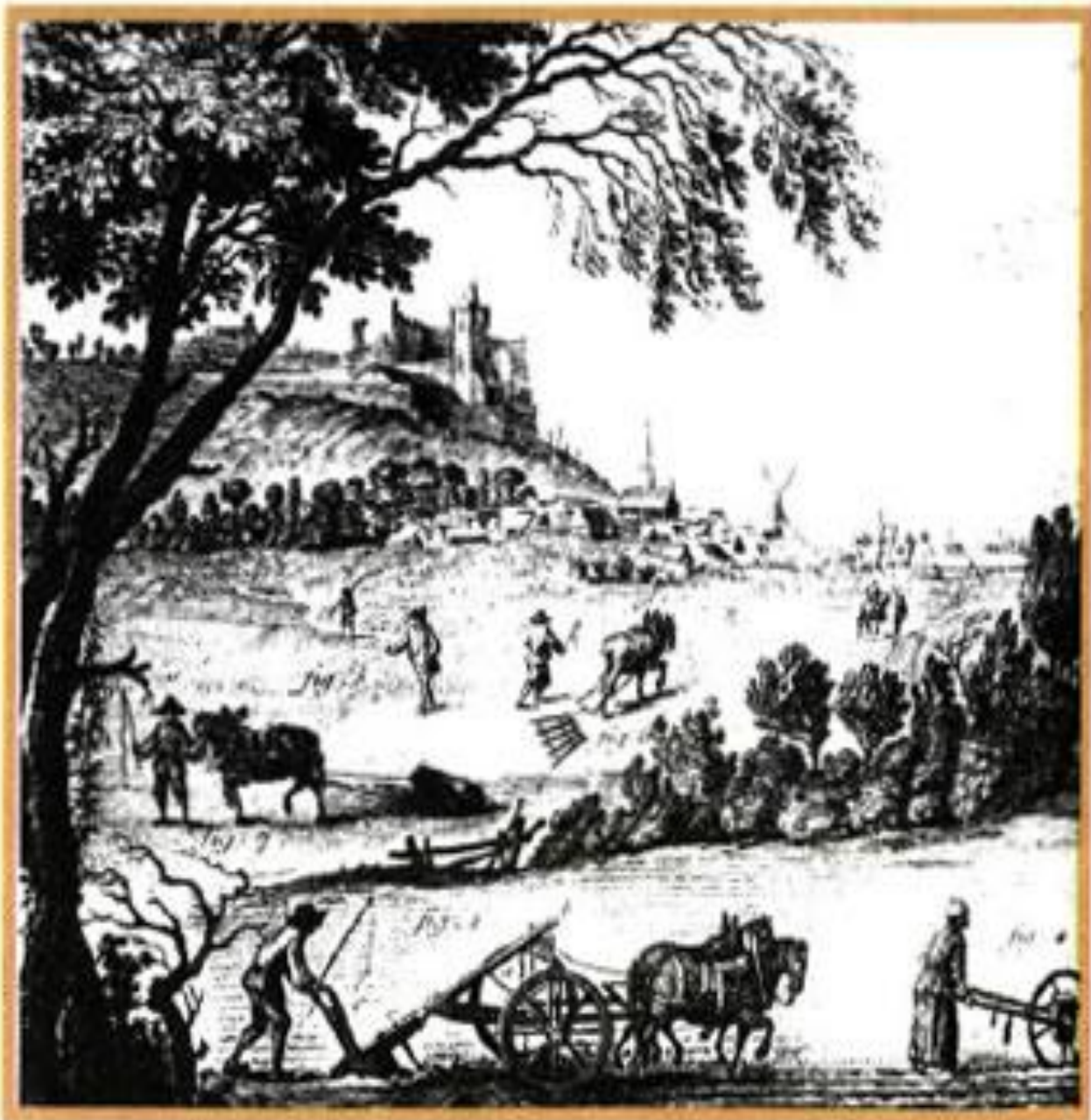
*Tantum series juncturaq; pollicet,
Tantum de medio foret assidue laboris.* HORACE.

TOME PREMIER.

A PARIS,

Ἡ πρώτη σελίδα της
Εγκυκλοπαίδειας. Παρίσι, Εθνική
Βιβλιοθήκη.

Σύγχρονες τεχνικές στην αγροτική καλλιέργεια. Εικόνα από την Εγκυκλοπαίδεια.

δ. Οι επιδράσεις του Διαφωτισμού

Προς μια νέα κοινωνία

Οι νέες ιδέες διαμόρφωσαν το κατάλληλο πνευματικό υπόβαθρο για ριζικές αλλαγές και δρομολόγησαν ραγδαίες εξελίξεις στην Ευρώπη και την Αμερική. Συνέβαλαν στη βελτίωση της ζωής του ανθρώπου, στη διεύρυνση της εκπαίδευσης, στην υποχώρηση του θρησκευτικού φανατισμού, στην ενίσχυση του αιτήματος για ισότητα μεταξύ των ανθρώπων και για κατάργηση της δουλείας. Αποφασιστική ήταν η επίδραση των ιδεών αυτών σε κρίσιμες στιγμές της παγκόσμιας Ιστορίας: του Λοκ στην αμερικανική Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (1776), του Μοντεσκιέ στα βασικά άρθρα του Αμερικανικού Συντάγματος

(1787) και του Ρουσσό στη Γαλλική Επανάσταση (1789).

Η απήχηση στον ελλαδικό χώρο και στη Βαλκανική

**Ο Διαφωτισμός μεταδόθηκε με-
σω των παροικιών και στον υπό-
δουλο Ελληνισμό, με κάποια όμως
καθυστέρηση, λόγω των ιδιαίτερων
συνθηκών που επικρατούσαν στις
τουρκοκρατούμενες ελληνικές περι-
οχές. Η μεταβολή των οικονομικών
και κοινωνικών συνθηκών επέτρε-
ψε, στη συνέχεια, τη δημιουργία
στον ελληνικό χώρο, κατά την περί-
οδο 1750-1821, ενός πνευματικού
κινήματος ανάλογου του Ευρωπαϊ-
κού, που ονομάστηκε **Νεοελληνι-
κός Διαφωτισμός.****

**Αναπτύχθηκε και εδώ έντονη
πνευματική δραστηριότητα γύρω α-
πό θεμελιώδεις ιδέες (όπως ελευθε-**

ρία, δικαιοσύνη, ανεξιθρησκία, αρετή, επιστήμη) με αντικειμενικό σκοπό το φωτισμό των υπόδουλων Ελλήνων, ώστε αυτοί να διεκδικήσουν την απελευθέρωσή τους. Παράλληλα ιδρύθηκαν σχολεία, εκδόθηκαν βιβλία, μελετήθηκαν οι θετικές επιστήμες και επιδιώχθηκε η σύνδεση με την αρχαιότητα.

Οι ιδεολογικοί προσανατολισμοί των φορέων του Διαφωτισμού στον ελληνικό χώρο έχουν μεγάλο εύρος και εκτείνονται από την προσκόλληση σε παραδοσιακές αξίες μέχρι την πλήρη αποδοχή των ευρωπαϊκών ιδεών.

Σημαντικοί εκπρόσωποι του Νεοελληνικού Διαφωτισμού είναι, μεταξύ άλλων, ο Ευγένιος Βούλγαρις, ο Ιώσηπος Μοισιόδακας, ο Δημήτριος Καταρτζής, οι συγγραφείς της Νεωτερικής Γεωγραφίας Δανιήλ Φι-

Λιππίδης και Γρηγόριος Κωνσταντάς και ο Ανώνυμος συγγραφέας της Ελληνικής Νομαρχίας. Κορυφαίοι, όμως, αναδείχθηκαν ο Ρήγας Βελεστινλής και ο Αδαμάντιος Κοραής.

Ο Ρήγας Βελεστινλής ή Φεραίος (1757-1798) επιδιώκει μέσα από το μεταφραστικό και το πρωτότυπο συγγραφικό έργο του να καταστήσει τους Έλληνες κοινωνούς της δυτικής σκέψης και να τους προετοιμάσει για τη διεκδίκηση της ελευθερίας τους. Χαρακτηριστικό από την άποψη αυτή είναι το έργο του Φυσικής Απάνθισμα, με το οποίο επιχειρεί να εμφυσήσει στους συμπατριώτες του την ορθολογική σκέψη μέσω των φυσικών επιστημών.

Εμπνευσμένος ο Ρήγας από τον άνεμο της ελευθερίας που πνέει στη

Γαλλία και τη δυτική Ευρώπη στα τέλη του 18ου αιώνα, τυπώνει μια σειρά από χάρτες, μεταξύ των οποίων και τη Μεγάλη Χάρτα της Ελλάδος, όπου δείχνει παραστατικά την έκταση και την ακτινοβολία του Ελληνισμού, καθώς και βιβλία με πατριωτικό περιεχόμενο, από τα οποία το πιο σημαντικό είναι η Νέα Πολιτική Διοικήσεις, μέρος του οποίου αποτελεί και ο περίφημος Θούριος.

Ο Ρήγας οραματιζόταν κοινή εξέγερση όλων των βαλκανικών λαών εναντίον του δυνάστη και την ίδρυση μιας παμβαλκανικής Ελληνικής Δημοκρατίας. Τα επαναστατικά του όμως σχέδια ματαιώθηκαν, όταν οι αυστριακές αρχές τον συνέλαβαν στην Τεργέστη μαζί με τους συντρόφους του και τον παρέδωσαν στις οθωμανικές αρχές του Βελιγραδίου,

όπου και εκτελέστηκε στις 24 Ιουνίου 1798.

Ο Αδαμάντιος Κοραΐς (1748-1833), βαθύτατα επηρεασμένος και αυτός από τη γαλλική σκέψη, είναι υπέρμαχος της εξέλιξης και της προόδου. Απορρίπτει όμως τις επαναστατικές ακρότητες και γι αυτό στις γλωσσικές, πολιτικές και κοινωνικές ιδέες ακολουθεί τη μέση οδό. Υπερασπίζεται όμως θερμά τις φιλελεύθερες ιδέες με την Αδελφική Διδασκαλία (1798), που αποτελεί δριμύτατο κατηγορητήριο ενάντια στους εθελόδουλους και τους συντηρητικούς. Ο Κοραΐς υποστηρίζει τη μετακένωση, δηλαδή τη μετάδοση στους Έλληνες των αξιών και γενικότερα της παιδείας την οποία οι δυτικοευρωπαίοι δέχθηκαν από την ελληνική κλασική Αρχαιότητα και αφοσιώνεται, από το 1804,

στην έκδοση αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων με προλεγόμενα, όπου εκθέτει τις γλωσσικές και παιδαγωγικές του απόψεις.

Κατά του ενθουσιασμού των προοδευτικών εκπροσώπων του Διαφωτισμού για τη δυτική παιδεία εκδηλώθηκαν, όμως, και αντιδράσεις από συντηρητικούς κύκλους. Παράδειγμα αποτελεί το έργο του Αθανάσιου Πάριου Αντιφώνησις προς τον παράλογον ζήλον των από της Ευρώπης ερχομένων φιλοσόφων (1802).

Παρά τις ιδεολογικές αντιθέσεις, που σε ορισμένες περιπτώσεις υπήρξαν οξύτατες, οι πνευματικές ζυμώσεις συντέλεσαν στην ωρίμαση της ιδέας για εθνική απελευθέρωση που θα στηριζόταν μόνον σε ελληνικές δυνάμεις.

Ο Διαφωτισμός διαδόθηκε και σε άλλες υπό οθωμανική κυριαρχία χώρες της Βαλκανικής, κυρίως όμως στη Μολδοβλαχία με φορείς τους Έλληνες και τους εξελληνισμένους ηγεμόνες.

**"Να αναλάβη το πεπτωκός
ελληνικόν γένος"**

Κάθε νουνεχής φιλόπατρις λυπείται βλέποντας τους δυστυχείς απογόνους των ευκλεεστάτων Αριστοτέλους και Πλάτωνος ή πάντη γεγυμνωμένους από την ιδέαν της φιλοσοφίας ή, αφού εγήρασαν επικεκυφότες εις τα μόνα τα σπάνια της ελληνικής διαλέκτου βιβλία, να εκαρποφορήθησαν πολλά ολίγον ή παντελώς.

Οντας φύσει φιλέλλην, δεν ευχαριστήθην μόνον απλώς να θρηνήσω την κατάστασιν του Γένους μου, αλλά και συνδρομήν να επιφέρω επάσχισα, όσον το επ' εμοί, απανθίζοντας από τε της γερμανικής και γαλλικής γλώσσης τα ουσιωδέστερα της Φυσικής Ιστορίας, τα οποία δια να γένουν πλέον εύληπτα, συνέπονται κατ' ερωταπόκρισιν διδασκάλου και μαθητού, έως εις ένα μέρος. Αναγιγνώσκοντες λοιπόν, οι μέν αγχίνοες ας επικαρπώνται τα ωφέληματα, οι δε τρόφιμοι ήδη και θιασώται της Φυσικής ας μη με κατηγορήσουν δια το ύφος. Αλλ' ας καταβάλουν ευμενώς έκαστος έρανον ό,τι βούλεται οπού, βοηθούμενον πανταχόθεν, να αναλάβη το πεπτωκός Ελληνικόν Γένος.

Από τον πρόλογο του βιβλίου του Ρήγα, Φυσικής Απάνθισμα (1790).

Η Μέση οδός

- Λατρεύω την ελευθερίαν, αλλά θα ήθελα να την βρίσκω θρονιασμένη ανάμεσα στη δικαιοσύνη και τον ανθρωπισμό**
- Ελευθερία χωρίς δικαιοσύνη είναι καθαρά ληστεία**
- Μήτε τύραννοι των χυδαίων, ούτε δούλοι της χυδαιότητας αυτών**
- Μακριά από την Σκύλλαν της απιστίας και την Χάρυβδιν της δεισιδαιμονίας**

Τα αγαθά της παιδείας

Η παιδεία, τέκνον μου (τώρα το καταλαμβάνω ο δυστυχής), όταν είναι μοιρασμένη αναλόγως εις έθνος ολόκληρον, γίνεται φραγμός και τοίχος εις τας επιχειρήσεις των κακών ανθρώπων, και αν των διορθώση την ψυχήν, τους αναγκάζει και μη θέλοντας να φαίνονται καλοί. Τίνας αδικούσι πλέον εύκολα οι άδικοι; Τους απαιδεύτους, και δια τούτο αδυνάτους να γνωρίσωσιν ή να υπερασπίσωσι τα κτήματά των. Τίνας εκδύνουσι οι κλέπται; Τους ανικάνους να φυλάξωσι τα κτήματά των. Τίνας απατώσιν οι πλάνοι; Όσους η απαιδευσία έκαμεν εύκολους να πλανώνται.

Από τον Παπατρέχα του Κοραή

**Έως πότε, ω Έλληνες, να
πλανώμεθα;**

Ίσως, τέλος πάντων, προσμένετε να σας δώσει την ελευθερίαν σας κανένας από τους αλλογενείς δυνάστας; Ω Θεέ! Ως πότε, ω Έλληνες, να πλανώμεθα τόσον αστοχά-στως; Διατί να μην στρέψωμεν και μίαν φοράν τους οφθαλμούς μας εις τα απελθόντα, δια να καταλάβωμεν ευκολώτερα τα μέλλοντα; Ποίος αγνοεί, ότι ο κύριος στοχασμός των αλλογενών δυνάστων είναι εις το να προασπαθήσουν να κάμουν το ιδιόν των όφελος με την ζημίαν των άλλων; Και ποιος στοχασμός ημπορεί να πιστεύση, ότι όποιος από τους αλλοεθνείς δυνα΄στας ήθελε κατατροπήσει τον οθωμανόν,

**ήθελεν μας αφήσει ελεύθερους; Ω
απάτη επιζήμιος! Μην είσθε, αδελ-
φοί μου, τόσον ευκολόπιστοι.**

**Από την Ελληνική Νομαρχία,
Ανωνύμου του Έλληνας.**

Ερωτήσεις

**1. Γιατί κατά τη γνώμη σας, οι Βενε-
τοί δεν ενδιαφέρθηκ αν παρά μόνο
σε ελάχιστες περιπτώσεις να απο-
κτήσουν ηπειρωτικές κτήσεις;**

**2. Ποια η στάση της ελληνικής γαιο-
κτητικής αριστοκρατίας και του α-
γροτικού πληθυσμού έναντι των
κατακτητών;**

**3. Να συζητήσετε το περιεχόμενο
της φράσης του βιβλίου: Το Πριγκη-**

πάτο της Αχαΐας ήταν ένα κομμάτι της Γαλλίας, μεταμοσχευμένο στο ελληνικό έδαφος.

4. Να επισημάνετε τα πρόσωπα και τις κοινωνικές ομάδες που αναφέρονται στο τελευταίο παράθεμα και να σχεδιάσετε τη φεουδαρχική πυραμίδα της κρητικής κοινωνίας

2. Οικονομικές εξελίξεις: Οι απαρχές της βιομηχανικής επανάστασης οι οικονομικές θεωρίες

α. Οι απαρχές της Βιομηχανικής Επανάστασης

Οι οικονομικές εξελίξεις που συντελούνται στη Δυτική Ευρώπη προοδευτικά από την περίοδο των ανακαλύψεων λαμβάνουν, κατά το 18ο αιώνα, τη μορφή ριζικών μεταβολών, με κύρια χαρακτηριστικά την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας, την αλματώδη ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος, του εμπορίου και της βιοτεχνίας.

Τα υψηλά κέρδη από τις παραπάνω δραστηριότητες προκάλεσαν μεγάλη συσσώρευση κεφαλαίων που αναζητούσαν επενδυτικές διεξόδους στη βιοτεχνική παραγωγή.

Παράλληλα, παρατηρήθηκε δημογραφική έκρηξη και αυξημένη ζήτηση αγαθών λόγω της βελτίωσης των όρων διαβίωσης των πληθυσμών, ενώ μεγάλες μάζες του αγροτικού πληθυσμού συνέρρεαν στις πόλεις για να εργαστούν στις βιοτεχνίες.

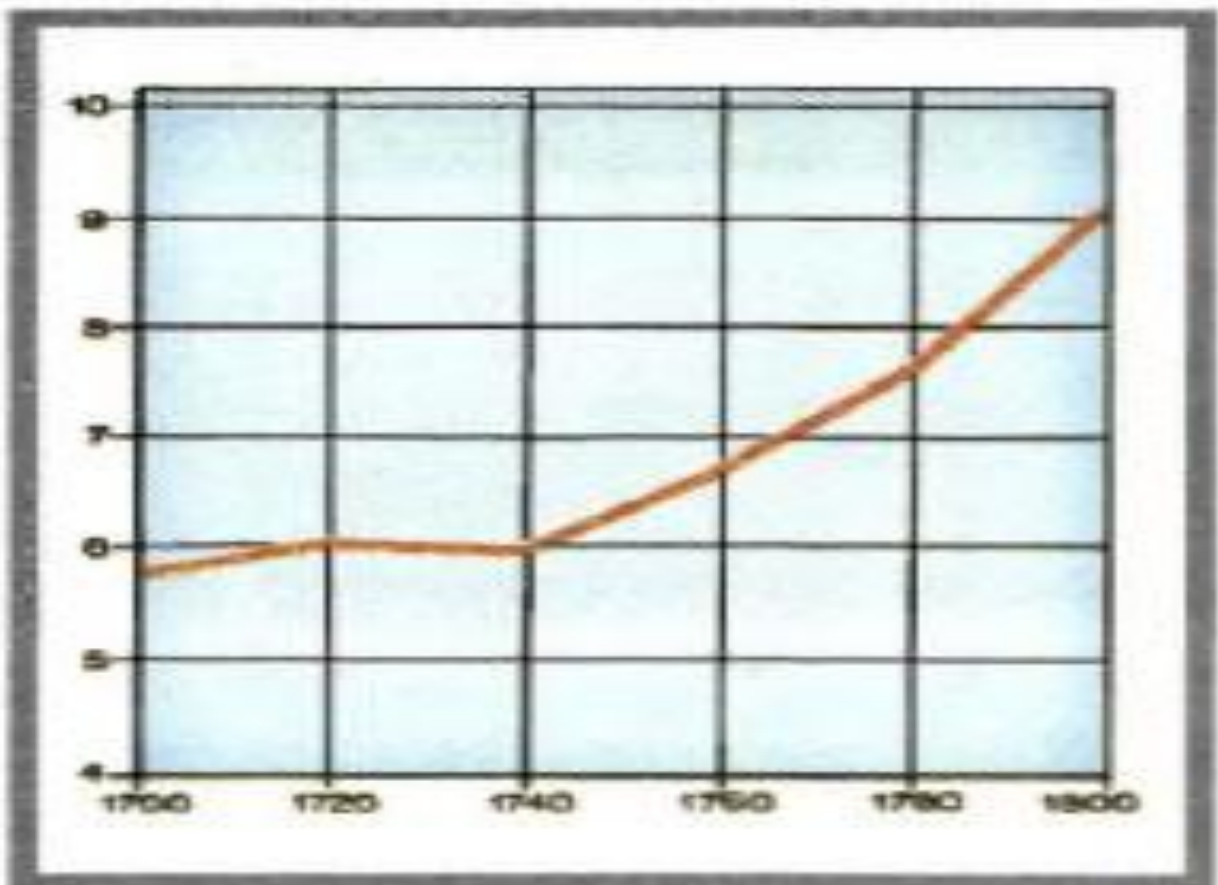
Οι τελευταίες, βέβαια, δε θα μπορούσαν να ανταποκριθούν στην αυξημένη ζήτηση, αν δεν μετεξελίσσονταν σε βιομηχανίες, αξιοποιώντας τη νέα τεχνολογία και τις νέες πηγές ενέργειας, τη χρήση δηλαδή των μηχανών, του γαιάνθρακα και του ατμού. Με την τελειοποίηση της ατμομηχανής από τον Βατ (1736-1819) ο ρυθμός και η ποσότητα της παραγωγής αυξήθηκαν κατακόρυφα. Η μηχανή διαδόθηκε ταχύτατα, αρχικά στην υφαντουργία και αργότερα στη μεταλλουργία.

Οι μεταβολές αυτές διαμόρφωσαν τις κατάλληλες συνθήκες για την έναρξη ενός ριζικού οικονομικού μετασχηματισμού, της βιομηχανικής επανάστασης, κατά το δεύτερο μισό του 18ου αιώνα, που ξεκίνησε πρώτα από την Αγγλία, για να επεκταθεί κατά το 19ο αιώνα και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες.

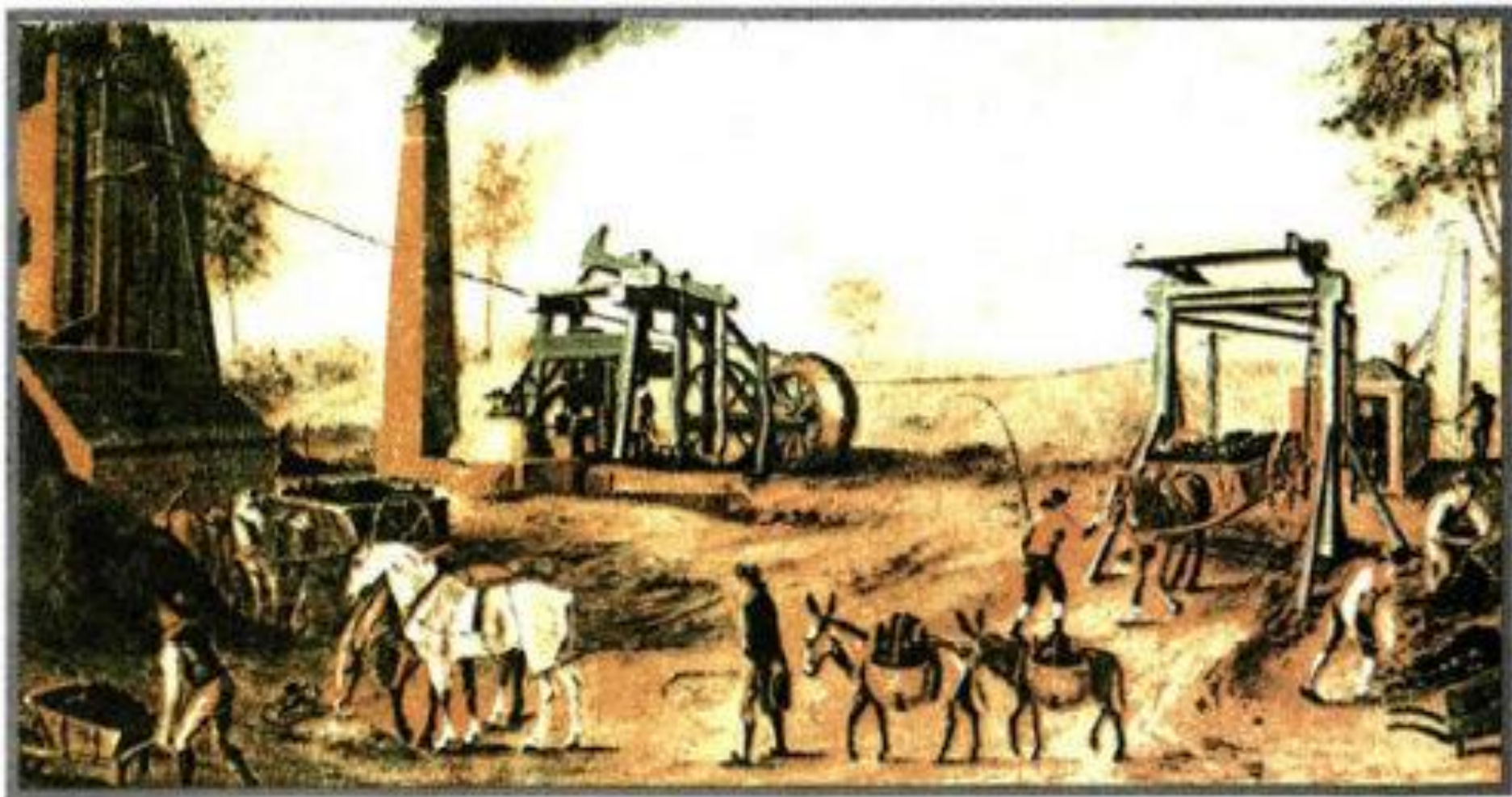
Η επανάσταση αυτή δεν περιορίστηκε μόνο στη βιομηχανία, αλλά επεκτάθηκε και στους τομείς των χερσαίων και θαλάσσιων μεταφορών, με τη διευρυνόμενη χρήση του σιδηροδρόμου και του ατμοπλοίου.

Η βιομηχανική επανάσταση στην ηπειρωτική Ευρώπη άρχισε λίγο αργότερα, σε σχέση με την Αγγλία, τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, με την ανάπτυξη βιομηχανιών υφαντουργίας στη Γαλλία, στο Βέλγιο και στη Γερμανία. Μετά τα μέσα

του αιώνα θα αρχίσει η ταχεία εκβιομηχάνιση των χωρών αυτών, καθώς και των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής. Όσον αφορά όμως τις μεσογειακές χώρες και εκείνες της ανατολικής Ευρώπης, αυτές παρέμειναν για μεγάλο διάστημα στο περιθώριο των εξελίξεων.

Ο πληθυσμός της Αγγλίας κατά το 18ο αιώνα (σε εκατομμύρια κατοίκους).

Ένα αγγλικό ορυχείο γαιάνθρακα στα τέλη του 18ου αιώνα.

β. Οι οικονομικές θεωρίες

Τα νέα δεδομένα που προέκυψαν μετά την εκδήλωση της βιομηχανικής επανάστασης ανάγκασαν τα κράτη να επαναπροσδιορίσουν την οικονομική τους πολιτική, τόσο στο εσωτερικό όσο και στις διεθνείς σχέσεις. Σ' αυτό συνέβαλε αποφασιστικά και η οικονομική σκέψη του Διαφωτισμού, η οποία επιζητούσε αποδέσμευση της οικονομικής ζωής από τον μερκαντιλισμό των προηγούμενων αιώνων (16ος-17ος), τον κρατικό, δηλαδή, παρεμβατισμό, που περιόριζε την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα.

Εναντίον της οικονομικής αυτής αντίληψης του μερκαντιλισμού στρέφονται οι οικονομολόγοι που ονομάζονται φυσιοκράτες και οι οπαδοί της φιλελεύθερης οικονομίας.

Σύμφωνα με τους φυσιοκράτες, που θεωρούσαν τη γεωργία ως βασική πηγή πλούτου, έπρεπε να εφαρμοστούν και στην οικονομία οι νόμοι της φύσης, που δεν εμποδίζουν την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα. Οι σπουδαιότεροι φυσιοκράτες ήταν ο Κεναί (1694-1774), ο Γκουρναί (1712-1759) και ο Τυργκό (1727-1781). Είναι φανερό ότι ο αγροτικός χαρακτήρας της γαλλικής οικονομίας επηρέασε τους Γάλλους αυτούς οικονομολόγους στη διαμόρφωση της οικονομικής τους αντίληψης.

Ωστόσο, ο Γκουρναί εκφράζει με τη θεωρία του μια γενικότερη οικονομική αντίληψη που προοιωνίζεται τον οικονομικό φιλελευθερισμό (liberalismus), του οποίου θεμελιωτής είναι ο Σκώτος Άνταμ Σμιθ (1723-1790). Στο έργο του Έ-

ρευνα για τα αίτια του πλούτου των εθνών (1776) ο Σμιθ διατυπώνει το νόμο της προσφοράς και της ζήτησης και υποστηρίζει ότι αυτός ο νόμος ουσιαστικά ρυθμίζει την παραγωγή, τη διακίνηση και τις τιμές των αγαθών. Το κράτος δεν πρέπει να παρεμβαίνει στην οικονομική δραστηριότητα με δασμούς και φόρους. Η θεωρία της φιλελεύθερης οικονομίας αναπτύχθηκε κυρίως στην Αγγλία, όπου είχε προχωρήσει η εκβιομηχάνιση.

Η ελευθερία στις οικονομικές δραστηριότητες εκφράστηκε την εποχή αυτή κυρίως με την επιγραμματική διατύπωση *laissez faire, laissez passer*, αφήστε τους ανθρώπους να δρουν ελεύθεροι στην οικονομική ζωή, αφήστε τα αγαθά να διακινούνται ελεύθερα. Η διατύπωση αυτή απηχούσε τις απόψεις

της αστικής τάξης και οδήγησε στη διαμόρφωση του κεφαλαιοκρατικού ή καπιταλιστικού συστήματος*, που συνέβαλε από τη μια πλευρά στην οικονομική ανάπτυξη, αλλά από την άλλη προκάλεσε κοινωνικά αδιέξοδα και νέες ιδεολογικές αναζητήσεις. Ταυτόχρονα, ο μονόπλευρος καταμερισμός του πλούτου οδήγησε σε μεγάλες κοινωνικές ανισότητες και προκάλεσε έντονες κοινωνικές συγκρούσεις κατά το 19ο αιώνα.

Η βιομηχανική επανάσταση και η εφαρμογή του οικονομικού φιλελευθερισμού είχαν ως συνέπεια την αύξηση της παραγωγής, την ανάπτυξη των χερσαίων και των θαλάσσιων συγκοινωνιών και τη δημιουργία νέων οικονομικών δραστηριοτήτων. Παράλληλα, όμως, η ανάγκη αναζήτησης νέων αγορών και

πρώτων υλών όξυνε τους ανταγωνισμούς μεταξύ των μεγάλων δυνάμεων και αποτέλεσε τροφοδότη του ιμπεριαλισμού. Δεν είναι ασφαλώς τυχαίο ότι η βιομηχανική επανάσταση είχε ως επίκεντρο την Αγγλία, τη μεγαλύτερη αποικιακή δύναμη στον κόσμο.

Ήταν φυσικό λοιπόν, αφού η οικονομική ανάπτυξη και η ισχύς των μητροπόλεων βρίσκονταν σε συνάρτηση με το μέγεθος και την έκταση των αποικιών, χώρες, όπως η Αγγλία, η Γαλλία και η Ολλανδία, να επιδοθούν σ' έναν οξύ ανταγωνισμό μεταξύ τους. Οι πολεμικές συγκρούσεις περιορισμένης ή και ευρύτερης κλίμακας, ως εκδήλωση αυτού του ανταγωνισμού, βρίσκουν την πιο χαρακτηριστική έκφραση τους στην αντιπαράθεση Αγγλίας – Γαλλίας, αφού οι δύο αυτές χώρες

πρωταγωνίστησαν σε όλους σχεδόν τους ευρωπαϊκούς πολέμους του 18ου αιώνα.

Προστατευτισμός ή Μερκαντιλισμός-Κολμπερισμός

Οικονομική πρακτική μάλλον παρά θεωρία, που είχε επικρατήσει στη δυτική Ευρώπη από το 16ο αιώνα ως το 18ο, σύμφωνα με την οποία ο πλούτος μιας χώρας βασιζόταν στα αποθέματα σε πολύτιμα μέταλλα που διέθετε. Κατά συνέπεια κάθε κράτος επιδίωκε να έχει ενεργητικό εμπορικό ισοζύγιο, ώστε να εισάγονται πολύτιμα μέταλλα από το πλεόνασμά του. Για την επίτευξη του στόχου αυτού εφάρμοζε κρατικό παρεμβατισμό, ενθαρρύνοντας την εξαγωγή προϊόντων και απο-

**θαρρύνοντας τις εισαγωγές.
κυριότερος εκφραστής του μερ-
καντιλισμού στη Γαλλία υπήρξε ο
Κολμπέρ (Jean Baptiste Colbert,
1619-1683), ο οποίος, ως υπουργός
των Ναυτικών και των Οικονομικών
της χώρας αυτής κατά την περίοδο
1661-1683, προσέδωσε στην οικο-
νομική αυτή πρακτική ολοκληρωμέ-
νη μορφή, γνωστή ως κολμπερι-
σμό.**

Βασικές θέσεις των Φυσιοκρατών

**Ο ηγεμόνας και το έθνος πρέπει
πάντοτε να έχουν υπόψη τους ότι η
γη είναι η μοναδική πηγή πλούτου
και ότι η γεωργία αυξάνει τον πλού-
τον αυτό.**

Ενα κράτος που έχει μια μεγάλη

καλλιεργήσιμη έκταση και τη δυνατότητα να ασκεί ένα ανθηρό εμπόριο γεωργικών προϊόντων δεν πρέπει να επεκτείνει υπερβολικά τη χρησιμοποίηση χρήματος και ανθρώπων στις βιομηχανίες και στο εμπόριο πολυτελών προϊόντων σε βάρος της εργασίας στη γη και της δαπάνης για τη γεωργία.

**Από το βιβλίο του Κεναί,
Οικονομικός Πίνακας.**

Ένας σιδηρόδρομος στην Αγγλία, στις αρχές του 19ου αι.

Ερωτήσεις

1. Ποιοι παράγοντες συνέβαλαν στη γένεση της Βιομηχανικής Επανάστασης; Γιατί, κατά τη γνώμη σας, αυτή ξεκίνησε από την Αγγλία;
2. Να επισημάνετε τον οικονομικό τομέα στον οποίο ο Κεναί δίνει προτεραιότητα (βλ. σχετικό παράθεμα) και να προσπαθήσετε να ερμηνεύσετε τη θέση του αυτή.
3. Να κατατάξετε σε κατηγορίες τις συνέπειες του οικονομικού φιλελευθερισμού. Να επισημάνετε μία θετική και μία αρνητική.
4. Να προσδιορίσετε τις συνέπειες της Βιομηχανικής Επανάστασης:

- **ΣΤΟ ΕΠΙΠΕΔΟ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ**
- **ΣΤΟ ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ**

3. Η Αμερικανική επανάσταση

α. Η Αγγλία και οι αποικίες της στην Αμερική

Από τις ευρωπαϊκές χώρες που στράφηκαν προς την οικονομική εκμετάλλευση των αποικιών, η Ολλανδία, η Αγγλία και η Γαλλία αποκόμισαν τα περισσότερα οφέλη. Αντίθετα, οι Ισπανοί και οι Πορτογάλοι, αν και πρωτοστάτησαν στις ανακαλύψεις, δεν κατόρθωσαν να αναδειχθούν σε ισχυρές οικονομικές δυνάμεις, λόγω έλλειψης ορθολογικού σχεδιασμού και ευέλικτης πολιτικής.

Κατά το 18ο αιώνα η Αγγλία κατείχε δεκατρείς αποικίες στη βόρεια Αμερική, που ιδρύθηκαν κατά την περίοδο από το 1607 έως το 1732. Οι αποικίες αυτές εκτείνονταν από τον Ατλαντικό Ωκεανό μέχρι τα Απαλάτσια όρη και παρουσίαζαν με-

ταξύ τους σημαντικές διαφορές, οι οποίες οφείλονταν τόσο στη διαφορετική προέλευση των κατοίκων, όσο και στις κλιματολογικές και εδαφολογικές συνθήκες.

Οι αποικίες είχαν κατά τα τέλη του 18ου αιώνα αναπτυχθεί οικονομικά και διέθεταν σε πολιτικό επίπεδο μεγάλη αυτονομία. Η υποχρέωση, όμως, των κατοίκων των αποικιών να διατηρούν εμπορικές σχέσεις μόνο με τη μητρόπολη αποτέλούσε αιτία δυσαρέσκειας και έντασης.

Χάρτης των αγγλικών αποικιών

β. Η ρήξη (1774) και ο πόλεμος της Ανεξαρτησίας (1775-1783)

Το 1763, μετά τη λήξη του Επταετούς Πολέμου (1756-1763) μεταξύ της Γαλλίας και της Αγγλίας, ο Καναδάς και η Λουιζιάνα που ανήκαν μέχρι τότε στη Γαλλία και την Ισπανία αντίστοιχα, περιήλθαν στην Αγγλία. Όταν όμως η αγγλική κυβέρνηση απαγόρευσε στους αποίκους την οικονομική εκμετάλλευση των νέων περιοχών, προκάλεσε έντονες αντιδράσεις. Η δυσαρέσκεια κορυφώθηκε, όταν η μητρόπολη, για την κάλυψη των δαπανών του πολέμου, επέβαλε στις αποικίες αφενός πρόσθετη φορολογία σε μια σειρά από προϊόντα, όπως το τσάι και η ζάχαρη, αφετέρου ειδικό φόρο χαρτοσήμου στις εφημερίδες και στα εμπορικά έγγραφα.

Η ενέργεια αυτή θεωρήθηκε ότι υπονόμει την οικονομία των αποικιών και, παρά τη μερική υποχώρηση της αγγλικής πολιτικής στο ζήτημα αυτό, προκάλεσε το ξέσπασμα ταραχών στη Βοστώνη (1773), που αποτέλεσαν το έναυσμα αλυσιδωτών αντιδράσεων. Το Σεπτέμβριο του 1774 συνήλθαν στη Φιλαδέλφεια για πρώτη φορά οι αντιπρόσωποι των δεκατριών αποικιών, οι οποίοι διεκδικούσαν την αυτοδιοίκηση τους και απηύθυναν στον βασιλιά μια διακήρυξη δικαιωμάτων. Η ανένδοτη στάση της Αγγλίας προκάλεσε την οριστική ρήξη των αποικιών με τη μητρόπολη.

Η ιδεολογία της Αμερικανικής Επανάστασης στηρίχθηκε στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας που ψήφισε η Συνέλευση της Φιλαδέλφειας στις 4 Ιουλίου 1776. Το έγγραφο αυτό,

που συντάχθηκε με την καθοδήγηση του **Βενιαμίν Φραγκλίνου** και του **Θωμά Τζέφερσον**, αποτελεί την πρώτη πρακτική εφαρμογή των πολιτικών ιδεών του Διαφωτισμού.

Ο πόλεμος της Ανεξαρτησίας κράτησε επτά χρόνια και υπήρξε στην αρχή μια δεινή δοκιμασία για τον ανοργάνωτο στρατό των αποίκων. Ωστόσο οι Αμερικανοί, που ενισχύθηκαν από Γάλλους αλλά και από άλλους Ευρωπαίους εθελοντές, κατόρθωσαν βαθμιαία να αποκτήσουν στρατιωτική υπεροχή χάρη στις ικανότητες του αρχιστράτηγου **Γεωργίου Ουάσινγκτον** και στην ευνοϊκή στάση πολλών ευρωπαϊκών δυνάμεων.

Η Γαλλία, επιθυμώντας να περιορίσει τη βρετανική αποικιακή αυτοκρατορία, συμμάχησε με τους Αμε-

ρικανούς (1778) και κήρυξε τον πόλεμο εναντίον της Αγγλίας. Το παράδειγμα της Γαλλίας ακολούθησαν για τους ίδιους λόγους η Ισπανία και η Ολλανδία, ενώ η Ρωσία, η Δανία και η Σουηδία αντιστάθηκαν στην απόφαση της Αγγλίας να διενεργεί νηοψία σε πλοία ουδετέρων χωρών για την ανεύρεση εχθρικού φορτίου.

Έτσι, η Αγγλία, μετά τη διπλωματική της απομόνωση και την ολοκληρωτική στρατιωτική ήττα της στο Γιόρκταουν, αναγνώρισε την ανεξαρτησία των 13 αποικιών (Συνθήκη των Βερσαλλιών, Σεπτέμβριος 1783).

Απόσπασμα από τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας

Θεωρούμε ως αναμφισβήτητες τις παρακάτω αλήθειες: όλοι οι άνθρωποι γεννήθηκαν ίσοι και ο Δημιουργός τους προίκισε με ορισμένα αναπαλλοτρίωτα δικαιώματα. Σ' αυτά περιλαμβάνονται η ζωή, η ελευθερία και η επιδίωξη της ευτυχίας. Οι κυβερνήσεις εγκαταστάθηκαν από τους ανθρώπους για να εξασφαλίσουν αυτά τα δικαιώματα και η δίκαιη εξουσία πηγάζει από τη συγκατάθεση των κυβερνωμένων, Κάθε φορά που μια μορφή διακυβέρνησης αποδεικνύεται καταστροφική για το σκοπό αυτό, ο λαός έχει δικαίωμα να την αλλάξει ή να την καταργήσει και να εγκατα-

στήσει μια νέα κυβέρνηση. Η ιστορία του τωρινού βασιλιά της Μεγάλης Βρετανίας είναι η ιστορία μιας σειράς συνεχών αδικιών και σφετερισμών, που έχουν ως μόνο στόχο τους την εγκαθίδρυση μιας απόλυτης τυραννίας σε βάρος αυτών των πολιτειών.

Επομένως εμείς ως αντιπρόσωποι των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής, συναθροισμένοι σε Γενική συνέλευση, δημοσιεύουμε και διακηρύσσουμε επίσημα στο όνομα και με την εξουσιοδότηση του καλού λαού αυτών των Αποικιών ότι αυτές οι Ηνωμένες Αποικίες έχουν το δικαίωμα να είναι κράτη ελεύθερα και ανεξάρτητα.

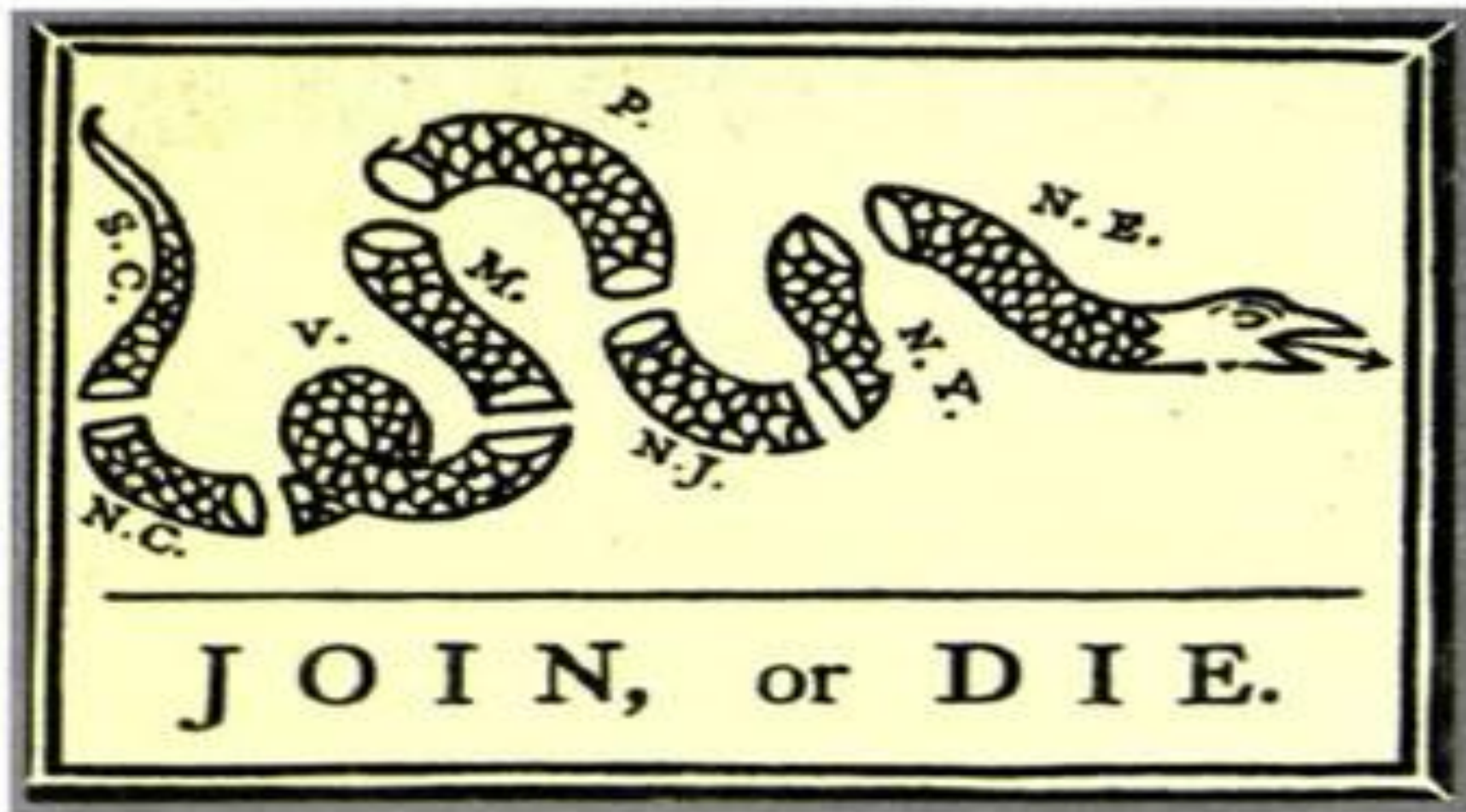
**Γιορτή τον τσαγιού της
Βοστώνης. Τη νύχτα της 16ης προς
τη 17η Δεκεμβρίου 1773,
αγανακτισμένοι κάτοικοι της
Βοστώνης μεταμφιεσμένοι σε
Ινδιάνους ρίχνουν στη θάλασσα 340
κιβώτια τσαγιού που ανήκαν στην
αγγλική εταιρεία των Ινδιών.
Γκραβούρα του 1773. Παρίσι, Εθνική
Βιβλιοθήκη.**

Η Βοστώνη στο τέλος τον 18ου αιώνα

Η υπογραφή της Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας, 4 Ιουλίου 1776. Έργο του J. Trumbull (18ος αιώνας), Νέα Υόρκη, Αίθουσα Τέχνης του Πανεπιστημίου Γέιλ.

Ένωση ή Θάνατος. Σκίτσο του Φραγκλίνου που καλεί σε ενότητα τις 13 αποικίες.

Η νίκη στο Γιорκτάουν (1781). Έργο τον J. Trumbull, (18ος αι.), Νέα Υόρκη, Αίθουσα Τέχνης του Πανεπιστημίου Γέιλ.

γ. Η γέννηση ενός νέου κράτους

Μετά την κατάκτηση της ανεξαρτησίας, άρχισαν οι ζυμώσεις για τη δομή και τη συγκρότηση του νέου κράτους. Το Συντακτικό Κογκρέσο (Συνέλευση), που συγκλήθηκε το 1787 στη Φιλαδέλφεια, κατόρθωσε να συγκεράσει τις δύο επικρατούσες αντίθετες τάσεις, τη μια που επιθυμούσε ισχυρή κεντρική εξουσία και την άλλη που επιδίωκε διατήρηση της αυτονομίας κάθε πολιτείας, και να ψηφίσει το Σύνταγμα των Ηνωμένων Πολιτειών (Σεπτέμβριος 1787).

Το Σύνταγμα αυτό, που ισχύει με ορισμένες τροποποιήσεις ως σήμερα, στηρίζεται στην αρχή της διάκρισης των εξουσιών και προβλέπει μια ομοσπονδιακή κεντρική

κυβέρνηση με αρμοδιότητες για την εξωτερική πολιτική, την άμυνα και τα οικονομικά. Κάθε Πολιτεία όμως διατηρεί τη νομοθετική και την εκτελεστική εξουσία σε θέματα της τοπικής αυτοδιοίκησης, της αστυνομίας, της δικαιοσύνης και της εκπαίδευσης.

Η νομοθετική εξουσία του ομόσπονδου κράτους ανήκει στο Κογκρέσο, που αποτελείται από δύο σώματα, τη Βουλή και τη Γερουσία. Κάθε Πολιτεία εκπροσωπείται στη Βουλή από αριθμό αντιπροσώπων κατ' αναλογία του πληθυσμού της, ενώ στη Γερουσία από δύο Γερουσιαστές, ανεξαρτήτως του πληθυσμού της. Η εκτελεστική εξουσία ασκείται από τον Πρόεδρο που εκλέγεται από εκλέκτορες για τέσσερα χρόνια. Τέλος, η δικαστική εξουσία

με επικεφαλής το **Ανώτατο Δικαστήριο** είναι ανεξάρτητη. Πρώτος πρόεδρος και για δύο συνεχείς τετραετίες εξελέγη ο πρωτεργάτης της επανάστασης, ο **Γεώργιος Ουάσιγκτον** (1789-1797).

δ. Οι συνέπειες

Οι πολιτικές και ιδεολογικές ζυμώσεις κατά τη διάρκεια της αμερικανικής επανάστασης παραμέρισαν σταδιακά τις επιμέρους εθνικές ιδιαιτερότητες των αποίκων, Έτσι δεν δημιουργήθηκε μόνο ένα νέο κράτος αλλά και ένα νέο Έθνος.

Το Αμερικανικά Σύνταγμα, όπως και η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας, απηχεί βέβαια και μεταφέρει στο πρακτικό πεδίο τις ιδέες του Διαφωτισμού. Ταυτόχρονα όμως προχωρεί περισσότερο, καθιερώνοντας δύο άγνωστους μέχρι τότε πολιτει-

ακούς θεσμούς, το θεσμό της ομοσπονδίας και της αβασίλευτης δημοκρατίας.

Παράλληλα, η αμερικανική ανεξαρτησία αποτέλεσε το πρώτο παράδειγμα επιτυχούς έκβασης μιας επανάστασης και διαδραμάτισε ρόλο καταλύτη. Έτσι, στις αρχές του 19ου αιώνα επαναστάτησαν οι ισπανικές αποικίες στη Λατινική Αμερική, ενώ στην Ευρώπη δημιουργήθηκε ένας επαναστατικός άνεμος, που εξαπλώθηκε διαδοχικά στην Ελβετία, στην Ολλανδία, στο Βέλγιο και στη Γαλλία.

Το νέο κράτος, παρά τις αρχικές δυσχέρειες, παρουσίασε ταχύτατη ανάπτυξη σε όλους τους τομείς και αναδείχθηκε σύντομα σε μεγάλη δύναμη. Με τη Συνθήκη της Γάνδης (1814) οι Ηνωμένες Πολιτείες επέβαλαν στην Αγγλία την οριστική α-

πομάκρυνσή της από την Αμερική, ενώ με το Δόγμα Μονρόε (1823) εγκαταλείφθηκαν οριστικά οι αποικιακές βλέψεις των Ευρωπαίων στην ήπειρο αυτή.

Ο Αμερικανός, ένας νέος άνθρωπος

Ποιος είναι λοιπόν ο Αμερικανός, αυτός ο νέος άνθρωπος;

Ένα μίγμα Αγγλου, Σκοτσέζου, Γάλλου, Ολλανδού, Γερμανού και Σουηδού. Από αυτή την ανάμειξη γεννήθηκε μια νέα ανθρώπινη ράτσα, αυτή που ονομάζουμε Αμερικανούς. Είναι Αμερικανός εκείνος ο οποίος, αφήνοντας πίσω του τις παλιές προκαταλήψεις και συνήθειες, δέχεται νέες απόψεις από το νέο τρόπο ζωής που αποδέχτηκε, από τη νέα

κυβέρνηση στην οποία υπακούει και από τη νέα τάξη που κατέχει. Ο Αμερικανός είναι ένας άνθρωπος που ενεργεί σύμφωνα με τις νέες αρχές. Έχει νέες ιδέες και απόψεις

Από το βιβλίο του Έκτορα Σαιν Τζων Κρέβεκερ (Hector Saint John de Crevecoeur, 1700-1786), Επιστολές ενός Αμερικανού αγρότη.

Ερωτήσεις

1. Με βάση και αφετηρία το απόσπασμα από τη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας (βλ. σχετικό παράθεμα) να απαντήσετε στα εξής:

- Πότε ο λαός έχει δικαίωμα να καταργήσει και να αλλάξει μια κυβέρνηση;
- Πώς ονομάζεται αυτό το δικαίωμα και από από ποια αρχή απορρέει;

- Γιατί το Κογκρέσο αντικατέστησε το δικαίωμα της ιδιοκτησίας με την επιδίωξη της ευτυχίας; Από ποιες ιδέες επηρεάστηκε; • Όι κυβερνήσεις... μια νέα κυβέρνηση': Να συγκριθεί το απόσπασμα αυτό με τις ιδέες του Λοκ.
- Στις αρχές του 18ου αι. οι αγγλικές αποικίες της Β. Αμερικής αριθμούσαν περίπου 4 εκ. κατοίκους που προέρχονταν, στο μεγαλύτερο μέρος τους, από όλες σχεδόν τις χώρες της Ευρώπης. Ποιοι δεσμοί ένωσαν αυτούς τους ανθρώπους, ώ-

στε να ανταποκριθούν στην κήρυξη του αγώνα εναντίον των Αγγλων; Θέμα για συζήτηση:

Στο παράθεμα από το έργο του Ε. Κρέβεκερ αποδίδονται στους Αμερικανούς ορισμένες ιδιότητες που τους διαφοροποιούν από τους άλλους λαούς. Ποιες είναι αυτές και πώς τις εξηγεί ο συγγραφέας; Συγκρίνετε το απόσπασμα αυτό με την περιγραφή των Αθηναίων στον Επιτάφιο (Θουκυδίδη Ιστορία, Β, 37-40 και Α', 70). Ποιες ομοιότητες και ποιες διαφορές παρατηρείτε;

4. Η Γαλλική επανάσταση και η Ναπολεόντεια περίοδος (1789 - 1815)

α. Η Γαλλία σε κρίση

Κοινωνική ένταση και πολιτική αμφισβήτηση

Οι νέες οικονομικές συνθήκες που επικράτησαν κατά το 18ο αιώνα με την ανάπτυξη του εμπορίου και την πορεία προς τη βιομηχανική επανάσταση μετασχημάτισαν ριζικά την κοινωνία της δυτικής Ευρώπης. Η αστική τάξη, ο στυλοβάτης των νέων οικονομικών δραστηριοτήτων, προς το τέλος αιώνα μεταβλήθηκε σε ρυθμιστικό παράγοντα των εξελίξεων.

Παρόλο που οι μεταβολές αυτές σημειώνονταν ως ένα βαθμό και στη Γαλλία, η γαλλική κοινωνία

εξακολουθούσε να είναι αριστοκρατική και φεουδαρχική. Η γαλλική κοινωνία έμενε χωρισμένη σε τρεις τάξεις που υφίσταντο από την περίοδο του Μεσαίωνα: τον Κλήρο, τους Ευγενείς και την Τρίτη Τάξη. Οι δύο πρώτες κατείχαν όλα τα προνόμια, ενώ η τελευταία είχε μόνο υποχρεώσεις.

Το κύριο χαρακτηριστικό της γαλλικής κοινωνίας, στα τέλη του 18ου αιώνα, ήταν η ύπαρξη σοβαρών αντινομιών. Η αριστοκρατία, παρά τη σοβαρή συρρίκνωση του ρόλου της, που οφειλόταν στην απροθυμία της να προσαρμοστεί στις νέες οικονομικές συνθήκες, διατηρούσε πάντως τον έλεγχο του κρατικού μηχανισμού και μέσω αυτού παρεμπόδιζε την ελεύθερη οικονομική δραστηριότητα. Αντίθετα, η αστική τάξη, ενώ συγκέντρωνε

στα χέρια της τη μεγαλύτερη οικονομική ισχύ, δεν είχε ανάλογο μερίδιο στην πολιτική εξουσία.

Παράλληλα, υπήρχε έντονη δυσανεμία και στα κατώτερα στρώματα. Οι λαϊκές τάξεις των πόλεων έβλεπαν να ανεβαίνουν συνεχώς οι τιμές των αγαθών και να καθιλώνονται τα εισοδήματά τους, ενώ οι αγρότες εξαναγκάζονταν σε καταβολή υπερβολικά υψηλών φόρων, για να γεμίσουν τα κρατικά και τα φεουδαρχικά ταμεία. Μάλιστα οι ευγενείς, από το 1760, επανέφεραν σε ισχύ ξεχασμένα φεουδαρχικά δικαιώματα επιβαρύνοντας ακόμα περισσότερο τους εξαθλιωμένους ήδη αγρότες.

Οι οικονομικές δυσχέρειες

Η γαλλική οικονομία κατά το 18ο αιώνα, παρά τις προόδους της, δεν

κατόρθωσε να ανταποκριθεί στις νέες οικονομικές απαιτήσεις. Η Γαλλία παρέμενε χώρα κυρίως αγροτική, ενώ στο δευτερογενή τομέα* καθηλώθηκε στη βιοτεχνική δραστηριότητα και, σε αντίθεση προς την Αγγλία, δεν προχώρησε στην εκβιομηχάνιση της.

Κατά το δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα οι σπατάλες της Αυλής και οι πόλεμοι πολλαπλασίασαν τις κρατικές δαπάνες και αύξησαν τα ελλείμματα. Οι μεταρρυθμιστικές προτάσεις των οικονομολόγων Τυργκό και Νεκέρ στα χρόνια του Λουδοβίκου ΙΣΤ' δεν εφαρμόστηκαν, λόγω της αντίδρασης των ευγενών που δεν αποδέχονταν ούτε τον περιορισμό της βασιλικής χορηγίας προς αυτούς ούτε και κάποιο σχέδιο για φορολόγηση τους.

**Εξάλλου, από το 1785 ως το 1789
δυσμενείς καιρικές συνθήκες επι-
δείνωσαν την οικονομική κρίση.
Μάλιστα το χειμώνα του 1788-1789
η τιμή του ψωμιού ανέβηκε στα ύ-
ψη, με αποτέλεσμα η αγορά του βα-
σικού αυτού αγαθού να απαιτεί το
88% του λαϊκού οικογενειακού ει-
σοδήματος.**

**Οι τρεις κοινωνικές τάξεις στη
Γαλλία.**

**Ένας χωρικός μεταφέρει στους
ώμους τον έναν ευγενή και ένα
κληρικό. Γκραβούρα εποχής.**

Τι είναι η Τρίτη Τάξη

Το σχέδιο αυτού του δοκιμίου είναι απλό. Εχουμε τρεις ερωτήσεις να κάνουμε στον εαυτό μας.

1. Τι είναι η Τρίτη Τάξη; Τα πάντα.

2. Τι ήταν μέχρι σήμερα στον πολιτικό τομέα; Τίποτα.

3. Τι ζητάει; Να γίνει κάτι.

Ποιος θα τολμούσε να ισχυριστεί ότι η Τρίτη Τάξη δεν περικλείει μέσα της όλα εκείνα που χρειάζονται για να σχηματιστεί ένα τέλειο έθνος; Είναι ο δυνατός και θαρραλέος άνδρας που το ένα του χέρι είναι ακόμη αλυσοδομένο. Αν καταργούσαμε τους προνομιούχους, το έθνος δε θα έχανε τίποτε, απεναντίας θα κέρδιζε. Επομένως τι είναι η Τρίτη Τάξη; Το παν, αλλά ένα παν περιορισμένο και καταπιεσμένο.

Τι θα γινόταν χωρίς τους προνομιούχους; Το παν, αλλά ένα παν ελεύθερο και ακμαίο. Τι δε θα μπορούσε να γίνει χωρίς αυτήν, όλα θα βιάδιζαν καλύτερα χωρίς τους άλλους.

**Αβάς Ιεγιές, Τι είναι η Τρίτη Τάξη
(1789)**

β. Η έκρηξη της Επανάστασης (1789)

Η σύγκληση των Γενικών Τάξεων

Η οικονομική κρίση υποχρέωσε τον βασιλιά Λουδοβίκο να επαναφέρει ως υπουργό οικονομικών το Νεκέρ (1788), ο οποίος πρότεινε ως μόνη λύση τη σύγκληση των Γενικών Τάξεων, τη συνέλευση δηλαδή των αντιπροσώπων και των τριών τάξεων, για να εγκρίνουν νέους φόρους. Όταν άρχισε τις εργασίες της η συνέλευση, στις 5 Μαΐου 1789, τα μισά περίπου μέλη της προέρχονταν από τους ευγενείς και τους κληρικούς και τα άλλα μισά από την Τρίτη Τάξη, η οποία υπερείχε με ελαφρά πλειοψηφία.

Ενώ όμως οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης ανέμεναν την εξαγγελία μεταρρυθμιστικών προτάσεων από τον Λουδοβίκο, διαπίστωσαν ότι ο αντικειμενικός στόχος ήταν η επιβολή νέων φόρων που θα πλήρωναν μόνο αυτοί. Η αντίδραση τους υπήρξε άμεση και με το επιχείρημα ότι εκπροσωπούσαν το 98% των Γάλλων αυτοανακηρύχθηκαν Εθνική Συνέλευση, την οποία όμως ο Λουδοβίκος δεν αναγνώρισε.

Τότε, οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης έδωσαν στις 20 Ιουνίου τον λεγόμενο Όρκο του Σφαιριστηρίου (από την αίθουσα των ανακτόρων όπου συγκεντρώθηκαν), με τον οποίο δεσμεύθηκαν να μην αποχωρήσουν αν δεν δώσουν σύνταγμα στη Γαλλία. Μάλιστα, από φόβο μη-

πως συλληφθούν, ανακήρυξαν τα μέλη της Εθνικής Συνέλευσης απαράβιαστα. Μετά τη μάταιη απόπειρα του βασιλιά να εμποδίσει τη λήψη των αποφάσεων αυτών και την προσχώρηση στην Εθνική Συνέλευση αντιπροσώπων του κλήρου και των ευγενών, η Συνέλευση μετατράπηκε σε ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ.

Το τέλος του Παλαιού Κάθεστώτος

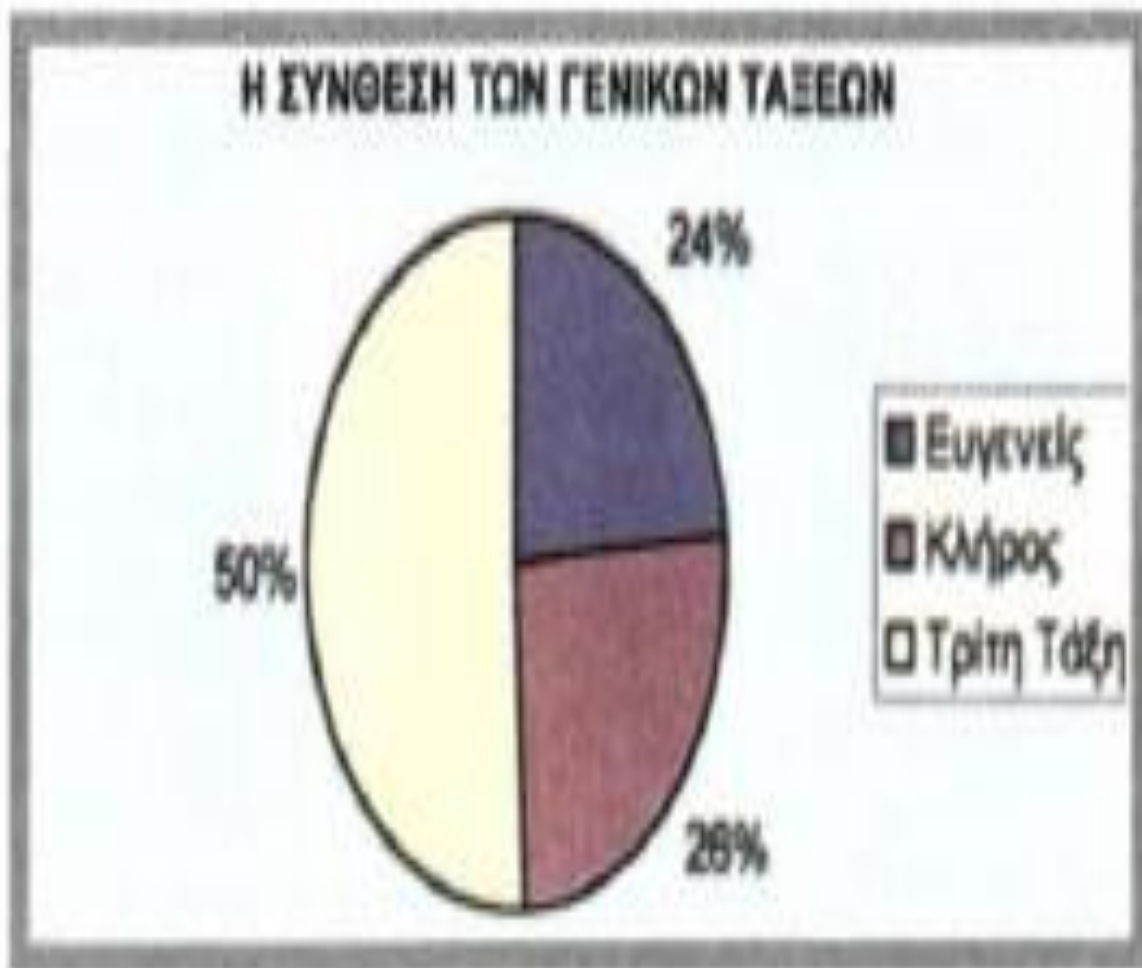
Η προσπάθεια της Συντακτικής Συνέλευσης να ψηφίσει Σύνταγμα συνάντησε την έντονη αντίδραση του βασιλιά, ο οποίος συγκέντρωνε στρατό στις Βερσαλλίες. Η ενέργεια αυτή προκάλεσε την αγανάκτηση του λαού, που ανέλαβε ενεργό δράση. Στις 14 Ιουλίου με το σύνθημα

ελευθερία, ισότητα, αδελφοσύνη
ο λαός κατέλαβε τη **Βασίλλη**, σύμβολο της απολυταρχικής καταπίεσης, αφού χρησίμευε ως φυλακή για τους αντιφρονούντες.

Από το Παρίσι η εξέγερση έναντι του παλαιού καθεστώτος μεταδόθηκε στις επαρχίες, όπου καταλύθηκαν οι δημοτικές αρχές και εκλέχθηκαν νέες, οργανώθηκε η εθνοφυλακή και λεηλατήθηκαν οι πύργοι των ευγενών.

Στο μεταξύ η Συντακτική Συνέλευση προχώρησε στις 4 Αυγούστου 1789 στην κατάργηση των προνομίων, πράξη που σήμανε και το τέλος του παλαιού καθεστώτος και στις 26 Αυγούστου ψήφισε τη **Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη**. Με τη διακήρυξη αυτή προβάλλονταν οι θεμελιώδεις αρχές του Διαφωτι-

σμού (όπως ελευθερία, ισότητα, δικαιοσύνη), επάνω στις οποίες θα θεμελιωνόταν το νέο καθεστώς. Ο βασιλιάς υποχρεώθηκε να επικυρώσει τα τετελεσμένα και να εγκατασταθεί στο Παρίσι, ώστε να βρίσκεται υπό των έλεγχο των επαναστατών.

Η σύνθεση των Γενικών Τάξεων το 1789. Οι αντιπρόσωποι της Τρίτης Τάξης είναι στην πλειοψηφία τους αστοί, υπάρχουν όμως και μερικοί ευγενείς, όπως ο Μιραμπώ. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν περιλαμβάνεται κανένας εργάτης ή αγρότης.

**Πορεία οπλισμένων γυναικών προς
τις Βερσαλλίες εναντίον του
Λουδοβίκου (5 Οκτωβρίου 1789),
Γκραβούρα εποχής. Παρίσι,
Μουσείο, Καρναβαλέ.**

Η Άλωση της Βαστίλλης, 14 Ιουλίου 1789. Η Βαστίλλη ήταν φρούριο του 14ου αιώνα στην ανατολική πλευρά του Παρισιού. Το 18ο αιώνα χρησιμοποιούνταν ως φυλακή πολιτικών κρατουμένων, αντιπάλων του Παλαιού Καθεστώτος. Έτσι, το φρούριο αυτό έγινε σύμβολο του απολυταρχισμού. Έργο του Ντυμπουά, 18ος αι., Παρίσι, Μουσείο Καρναβαλέ.

Ο λαός καταστρέφει τα σύμβολα των προνομίων. Γκραβούρα εποχής. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη.

Άρθρα της Διακήρυξης

Άρθρο 1. Οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ελεύθεροι και έχουν τα ίδια δικαιώματα, Οι κοινωνικές διακρίσεις μόνο στο κοινό συμφέρον μπορούν να βασίζονται.

Άρθρο 2. Κάθε πολιτικός σχηματισμός πρέπει να σκοπεύει στη διατήρηση των φυσικών και απαράγραπτων δικαιωμάτων του ανθρώπου. Τα δικαιώματα αυτά είναι η ελευθερία, η ιδιοκτησία, η ασφάλεια και η αντίσταση στη βία.

Άρθρο 3. Το Έθνος είναι η αποκλειστική πηγή κάθε εξουσίας. Κανένα σώμα, κανένα άτομο δεν μπορεί να ασκεί εξουσία που δεν απορρέει από το Έθνος.

Άρθρο 6. Με το νόμο εκφράζεται η γενική θέληση. Όλοι οι πολίτες έχουν το δικαίωμα, προσωπικά ή με αντιπροσώπους τους να μετέχουν στη θέσπισή του. Ο νόμος πρέπει να είναι ο ίδιος για όλους και όταν προστατεύει και όταν τιμωρεί. Αφού όλοι οι πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο, μπορούν όλοι να μετέχουν το ίδιο και στα δημόσια αξιώματα, στις θέσεις και τις υπηρεσίες ανάλογα με τις ικανότητές τους και χωρίς καμιά άλλη διάκριση παρά αυτή που πηγάζει από την αρετή και τα προσόντα τους

γ. Η συνταγματική μοναρχία

Στη Συντακτική Συνέλευση, που συνέχιζε τις εργασίες της για τη διατύπωση Συντάγματος, είχαν δια-

μορφωθεί τρεις ιδεολογικές τάσεις: η δεξιά, η αριστερά και το κέντρο, που ονομάστηκαν έτσι από τις θέσεις που κατέλαβαν οι εκπρόσωποι τους στην αίθουσα των συνεδριάσεων.

Παράλληλα, η πολιτική πάλη άρχισε να διεξάγεται και έξω από τη Συνέλευση, στις εφημερίδες και κυρίως στις Λέσχες, που ασκούσαν πιέσεις για ριζοσπαστικότερες λύσεις, οι οποίες όμως δεν δόθηκαν με το Σύνταγμα του 1791. Σύμφωνα μ' αυτό καθιερωνόταν η συνταγματική μοναρχία, η οποία στηρίζεται στη διάκριση των εξουσιών. Οι εξουσίες του βασιλιά περιορίζονταν πλέον δραστικά. Το αίτημα όμως των επαναστατημένων Γάλλων και ιδίως των λαϊκών στρωμάτων για δικαιότερη κοινωνία και βελτίωση της ζωής τους έμενε ανεκπλήρωτο. Η

ισότητα, ένα από τα βασικά αιτήματα της επανάστασης, φαλκιδεύτηκε, αφού δικαίωμα ψήφου αποκτούσαν μόνο όσοι κατείχαν περιουσία και πλήρωναν φόρο. Ήταν φανερό ότι η Συντακτική Συνέλευση προσπάθησε να συμβιβάσει εκ διαμέτρου αντίθετα συμφέροντα και γι αυτό το Σύνταγμα του 1791 είχε σύντομο βίο.

δ. Η πορεία προς τη Δημοκρατία και η ριζοσπαστική Επανάσταση

Μέσα σε αυτό το κλίμα η νέα συνέλευση που προήλθε από τις εκλογές του Σεπτεμβρίου του 1791, η Νομοθετική, είχε αριστερότερη σύνθεση με κυρίαρχη ομάδα τους Ζιρονδίνους*. Αυτοί, έχοντας συχνά την υποστήριξη πολλών από τους

κεντρώους, πρωτοστάτησαν στις εξελίξεις.

Ωστόσο, το έργο της Νομοθετικής Συνέλευσης φαινόταν να συναντά αξεπέραστες δυσκολίες. Οι ευγενείς δεν έπαψαν να συνωμοτούν και ένα μέρος από αυτούς κατέφυγε στο εξωτερικό, όπου δημιούργησε εστίες αντεπανάστασης. Μάλιστα, η Αυστρία και η Πρωσία ετοίμαζαν πόλεμο εναντίον της Γαλλίας σε συνεννόηση με τον βασιλιά. Παράλληλα, οι λαϊκές τάξεις, καλά οπλισμένες τώρα, ζητούσαν λύση των προβλημάτων τους. Καθώς οι τιμές των αγαθών ανέβαιναν στα ύψη, ο επαναστατικός πυρετός ακολουθούσε παράλληλη πορεία. Ήταν φανερός πλέον ο πρωταγωνιστικός ρόλος των μαζών στις εξελίξεις που θα ακολουθούσαν.

Μέσα από αυτές τις συνθήκες προετοιμαζόταν σταδιακά το έδαφος για ριζοσπαστικές λύσεις. Ιδιαίτερα προς την κατεύθυνση αυτή πίεζαν οι λεγόμενοι **αβράκωτοι* που ζητούσαν την καθαίρεση του βασιλιά. Καταλυτικά επίσης επέδρασε και η έκρηξη του αναμενόμενου πολέμου με την Αυστρία και την Πρωσία (20 Απριλίου 1792).**

Οι πρώτες ήττες στο μέτωπο και η προδοτική συμφωνία του βασιλιά με τους εχθρούς οδήγησαν σε εξέγερση το λαό του Παρισιού (10 Αυγούστου), που ανάγκασε τη Νομοθετική να λάβει δραστικά μέτρα: έθεσε σε αργία και στη συνέχεια κήρυξε έκπτωτο τον βασιλιά, ανέθεσε στον **Δαντόν (1759-1794) την εκτε-**

λεστική εξουσία, θέσπισε την καθολική ψηφοφορία για τις εκλογές και κήρυξε την πατρίδα σε κίνδυνο. Παρά τις αρχικές αποτυχίες, η νίκη των γάλλων εθελοντών στο Βαλμύ (20 Σεπτεμβρίου 1792) έσωσε την Επανάσταση. Την επαύριο της μάχης στο Βαλμύ η νέα συνέλευση που προέκυψε από τις νέες εκλογές, η Συμβατική, κατήργησε τη μοναρχία και εγκαθίδρυσε τη δημοκρατία. Η βασιλική οικογένεια φυλακίστηκε, ο Λουδοβίκος καταδικάστηκε σε θάνατο και εκτελέστηκε τον Ιανουάριο του 1793.

Την ίδια εποχή (1792) με πρωτοβουλία της Αγγλίας εγκαινιάστηκε μια σειρά συνασπισμών του συνόλου σχεδόν των χωρών της Ευρώπης κατά της Γαλλίας. Εκτός όμως από την αντεπαναστατική συσπείρωση στο εξωτερικό, η Επανάστα-

ση είχε να αντιμετωπίσει και στο εσωτερικό φιλοβασιλικές εξεγέρσεις. Για την αποσόβηση του κινδύνου η Συμβατική Συνέλευση στηρίχθηκε στους Ορεινούς (ριζοσπαστικούς που κάθονταν στα υψηλότερα έδρανα της αίθουσας της Συνέλευσης) και έλαβε έκτακτα μέτρα, μεταξύ των οποίων τη συγκρότηση Επιτροπών και τη λήψη οικονομικών μέτρων προς όφελος των λαϊκών τάξεων.

Οι Ορεινοί με αρχηγό το Ροβεσπιέρο (1758- 1794) που ήταν και επικεφαλής της Επιτροπής Δημόσιας Σωτηρίας, σχημάτισαν Επαναστατική Κυβέρνηση (4 Δεκεμβρίου 1793) με σκοπό να επιβάλουν τη ριζοσπαστική επανάσταση. Άρχισε τότε μια περίοδος, γνωστή ως Τρομοκρατία, κατά την οποία κύριος μοχλός άσκησης της εξουσίας ανα-

δείχθηκε η φυσική εξόντωση των αντιπάλων με συνοπτικές διαδικασίες. Προηγουμένως είχε καταργηθεί η χριστιανική θρησκεία και είχε καθιερωθεί η λατρεία του Ανωτάτου Όντος.

Οι υπερβολές όμως αυτές, καθώς και η δυσαρέσκεια των αστών για τα οικονομικά μέτρα που έθιγαν τα συμφέροντά τους, δημιούργησαν αντιπολιτευτικό ρεύμα στους κόλπους της Επανάστασης εναντίον του Ροβεσπιέρου. Τον Ιούλιο του 1794 η Συμβατική Συνέλευση ψήφισε τη σύλληψη του και ο Ροβεσπιέρος οδηγήθηκε μαζί με οπαδούς του στη λαιμητόμο.

Η διαμαρτυρία του Μαρά

Έτσι η αντιπροσώπευση στο νομοθετικό σώμα, αφού εξαρτάται από το φόρο που πληρώνει ο καθένας, θα πέσει στα χέρια των πλουσίων. Και η τύχη των φτωχών που πάντα υποτάσσονται και πάντα καταπιέζονται δε θα βελτιωθεί ποτέ με ειρηνικό τρόπο. Άλλωστε, οι νόμοι τότε αποκτούν κύρος, όταν οι λαοί με τη θέληση τους υποτάσσονται σ' αυτούς. Και αφού ο λαός έσπασε τα δεσμά που του επέβαλαν οι ευγενείς, θα σπάσει το ίδιο και τα δεσμά του πλούτου.

Από την εφημερίδα του Μαρά, Ο φίλος του λαού, 18 Νοεμβρίου 1789

Ο προβληματισμός για τον πόλεμο

- Σκέφτηκα πάνω από έξι μήνες και μάλιστα μετά από την πρώτη μέρα της επανάστασης τι απόφαση έπρεπε να πάρω. Η δύναμη της λογικής και τα γεγονότα με οδήγησαν στην πεποίθηση ότι ένας λαός που κέρδισε την ελευθερία του μετά από δέκα αιώνες δουλείας έχει ανάγκη από τον πόλεμο. Χρειάζεται τον πόλεμο για να στεριώσει την ελευθερία του και για να καθάρσει την πολιτεία από τα υπολείμματα του δεσποτισμού.

Απόσπασμα από το Λόγο του Μπρισσό στη Νομοθετική (12 Δεκεμβρίου 1791).

• Κατά τη διάρκεια του πολέμου οι ηγέτες του στρατού μεταβάλλονται σε διαιτητές της τύχης της χώρας τους και κάνουν την πλάστιγγα να κλίνει προς το μέρος του δικού τους κόμματος. Γίνονται καίσαρες ή Κρόμβελ, καταλαμβάνουν την εξουσία.

Απόσπασμα από το λόγο του Ροβεσπιέρου στη Λέσχη των Ιακωβίνων, 18 Δεκεμβρίου 1791.

Η ΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΗΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗΣ

Η κατάληψη των ανακτόρων του Κεραμεικού από το λαό (10 Αυγούστου 1792). Γκραβούρα εποχής. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη.

**Δαντόν, Πίνακας της εποχής.
Παρίσι, Μουσείο Καρναβαλέ. Ένας
από τους μετριοπαθείς ηγέτες της
Επανάστασης. Μερικά από τα
συνθήματά του: -Τόλμη,
περισσότερη τόλμη, πάντοτε τόλμη
και η πατρίδα έχει σωθεί. - Απαιτώ να
μη χύνεται άδικα το αίμα των
ανθρώπων.**

**"Ο μεγάλος τρόμος". Γκραβούρα
εποχής. Παρίσι, Μουσείο
Καρναβαλέ.**

Ροβεσπιέρος. Πίνακας εποχής,
Παρίσι, Μουσείο Καρναβαλέ. Ο
"αδιάφθορος" της Γαλλικής
Επανάστασης: "Ο ναός της
ελευθερίας πρέπει να ξανακτισθεί
στα θεμέλια της δικαιοσύνης και της
ισότητας".

ε. Το τέλος της Επανάστασης

Αφού πλέον η επιβίωση της δημοκρατίας είχε εξασφαλιστεί και η περίοδος των ριζοσπαστικών λύσεων είχε λήξει με το θάνατο του Ροβεσπιέρου, επιδιώχθηκε από την αστική τάξη η επιστροφή στο φιλελευθερισμό του 1789.

Οι μετριοπαθείς αποκατέστησαν τις αστικές αξίες (επιαναφορά θρησκείας, οικονομικής ελευθερίας κ.ά) και ψήφισαν νέο Σύνταγμα (Αύγουστος 1795) μετριοπαθές αλλά και αντιβασιλικό. Το Σύνταγμα αυτό περιόριζε τη λαϊκή βούληση, αφού παραχωρούσε δικαίωμα ψήφου μόνο στους ευπόρους.

Τη νομοθετική εξουσία ασκούσαν πλέον δύο σώματα: η Βουλή (500 μέλη) και η Γερουσία (250 μέλη). Η εκτελεστική εξουσία ανατέ-

θηκε σε πενταμελές **Διευθυντήριο**, με το οποίο η εξουσία άρχισε να επανέρχεται στους αστούς. Οι τελευταίοι, αφού εδραίωσαν τη θέση τους στο εμπόριο και στη βιομηχανία, άρχισαν να διεκδικούν την κυριαρχία σε ολόκληρη την Ευρώπη. Εκφραστής αυτής της πολιτικής υπήρξε ο νεαρός στρατηγός **Ναπολέον Βοναπάρτης (1769-1821)**, του οποίου η φιλόδοξη πολιτική τροχιά άρχισε, όταν κατέστειλε με επιτυχία τη βασιλική αντεπανάσταση του 1793.

Ο **Ναπολέον**, επικεφαλής των γαλλικών στρατευμάτων, ανάγκασε σταδιακά τις ευρωπαϊκές χώρες που συμμετείχαν στον πρώτο αντιγαλλικό συνασπισμό (1792-1797) να συνθηκολογήσουν. Οι Αυστριακοί με τη **Συνθήκη του Καμποφόρμιο (17 Οκτωβρίου 1797)** αναγνώ-

ρισαν στη Γαλλία την κυριαρχία των περισσότερων εδαφών (ιταλικών και αυστριακών) που κατέλαβαν τα γαλλικά στρατεύματα. Με την ίδια συνθήκη περιήλθαν στη Γαλλία τα Επτάνησα που μέχρι τότε ανήκαν στη Γαληνοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας, η οποία καταλύθηκε τότε από τα στρατεύματα του Ναπολέοντα.

Ο πόλεμος ωστόσο με την Αγγλία συνεχίστηκε και ο Ναπολέων πραγματοποίησε εκστρατεία στην Αίγυπτο (1798) για να αποκόψει το δρόμο της Αγγλίας προς τις αποικίες της. Αφού νίκησε τους Μαμελούκους στη μάχη των Πυραμίδων (Ιούλιος 1798), έγινε κύριος της χώρας αυτής. Ο αγγλικός στόλος όμως με επικεφαλής το ναύαρχο Νέλσον κατόρθωσε να συντρίψει το γαλλικό στολο στο Αμπουκίρ (Αυγустος

1798). Τότε ο Ναπολέον στράφηκε προς την Παλαιστίνη, προκειμένου να ολοκληρώσει τα σχέδια του. Οι πληροφορίες όμως για ταραχές στη Γαλλία τον ανάγκασαν να επιστρέψει στο Παρίσι. Εκεί, εκμεταλλευόμενος τις συγκυρίες, ανέτρεψε με πραξικόπημα το Διευθυντήριο (Νοέμβριος 1799), συγκρότησε τριμελή Υπατεία με Πρώτο Ύπατο τον ίδιο και διακήρυξε το τέλος της Επανάστασης.

στ. Η Εποχή του Ναπολέοντα (1799-1815)

Στην αρχή ως ύπατος (1799 - 1804) και μετά ως αυτοκράτορας (1804-1815) ο Ναπολέον κατόρθωσε να καταλάβει μεγάλο μέρος της Ευρώπης από την Ιταλία μέχρι την Ισπανία και την Πορτογαλία, ενώ ετοίμαζε απόβαση και στην Αγ-

γλία. Αντιμετώπισε νικηφόρα τους αντιγαλλικούς συνασπισμούς, αλλά η εκστρατεία του στη Ρωσία το 1812 (Ιούνιος-Δεκέμβριος) αποτέλεσε την αρχή του τέλους της γαλλικής κυριαρχίας στον ευρωπαϊκό χώρο.

Σε δύο κρίσιμες μάχες, στη Λειψία (1813) και στο Βατερλό (1815), όπου αντιμετώπισε τις ενωμένες ευρωπαϊκές δυνάμεις, ο Ναπολέων ηττήθηκε και εξορίστηκε από τους συμμάχους σε ένα νησί του Ατλαντικού, την Αγία Ελένη, όπου και πέθανε το 1821.

Οι νικήτριες ευρωπαϊκές δυνάμεις επανέφεραν, στη συνέχεια, την παλαιά τάξη πραγμάτων σε ολόκληρη την Ευρώπη και αποκατέστησαν τα απολυταρχικά καθεστώτα. Παράλληλα καθιερώθηκαν οι αρχές της ισορροπίας δυνάμεων και

της νομιμότητας, ως κανόνες του διεθνούς δικαίου.

Η νέα συγκυρία που διαμορφώθηκε καθόρισε και τη θέση της κάθεμιάς από τις μεγάλες δυνάμεις, όχι μόνο στον ευρωπαϊκό χώρο αλλά και σε παγκόσμια κλίμακα. Κύριο χαρακτηριστικό των μεταβολών αυτών είναι η υποχώρηση της γαλλικής δύναμης, η διαίρεση της Ευρώπης σε τρεις ζώνες επιρροής, αυστριακή, ρωσική και πρωσική, και η αναγνώριση του ρόλου της Αγγλίας ως παγκόσμιας δύναμης.

Το πλέγμα αυτό των διεθνών σχέσεων προσδιόρισε και το συμβατικό πλαίσιο του μεταναπολεόντειου *status quo* που διατυπώθηκε, μετά από μακρές διαπραγματεύσεις των συμμάχων, με μια σειρά διπλωματικών πράξεων που είχαν

**ως επιστέγασμα τις αποφάσεις του
Συνεδρίου της Βιέννης (1815).**

**Ο Ναπολέων διαβαίνει τις Άλπεις,
έργο του Νταβίντ, Μουσείο του
Φρουρίου Μαλμαιζόν.**

Το Συνέδριο (της Βιέννης) χορεύει. Γκραβούρα εποχής τον Φοσεβάλ. Παρίσι, Εθνική Βιβλιοθήκη

Γάλλοι πατριώτες τραγουδούν τη Μασσαλιώτιδα.
Γκραβούρα εποχής. Παρίσι. Εθνική Βιβλιοθήκη.

ζ. Ο χαρακτήρας και το έργο της Επανάστασης

Μάταια τα ανακτοβούλια της Ευρώπης προσπαθούσαν με τις αποφάσεις τους στο Συνέδριο της Βιέννης να ανατρέψουν τη ροή των γεγονότων, γιατί η Γαλλική Επανάσταση επιτέλεσε έργο διαχρονικό όχι μόνο για την ίδια τη Γαλλία αλλά και για ολόκληρο τον κόσμο. Δεν υπήρξε μια απλή πολιτική επανάσταση αλλά επέφερε άμεσα ή έμμεσα μεταβολές σε όλο το φάσμα της οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής.

Στον πολιτικό τομέα η έννοια της λαϊκής κυριαρχίας εκφράζεται με το δικαίωμα ψήφου και η εμφάνιση του θεσμού των Λεσχών προοιωνίζεται τα μετέπειτα πολιτικά κόμματα. Κατοχυρώνονται οι ελευθερίες,

η ισότητα και τα δικαιώματα των πολιτών, ενώ για πρώτη φορά μετά την ελληνική αρχαιότητα δίνεται στην έννοια πολίτης η σημασία του υπεύθυνου ατόμου με συνείδηση των υποχρεώσεων και των δικαιωμάτων του. Τα δικαιώματα αυτά κατοχυρώνονται και νομοθετικά, όχι μόνο με τα συντάγματα, αλλά και με τη θέσπιση **Αστικού Δικαίου** (Ναπολεόντειος Κώδικας, 1804).

Παράλληλα η συμμετοχή του λαού στα γεγονότα της Επανάστασης εγκαινιάζει την ανάληψη από την πλευρά των μαζών πρωταγωνιστικού ρόλου στο ιστορικό γίνεσθαι, ενώ ο τύπος ως εκφραστής πολιτικών και κοινωνικών ομάδων αναδεικνύει τη σημασία της κοινής γνώμης στις εξελίξεις.

Ενώ μέχρι τώρα οι μονάρχες αποτελούσαν το σημείο αναφοράς

που συνέδεε τις διάφορες εθνικές ομάδες, οι ιδέες της πολιτικής και εθνικής ελευθερίας της Γαλλικής Επανάστασης προέβαλαν την έννοια του Έθνους ως δύναμης ενοποιητικής, κυρίαρχης και ως ανώτατης πηγής όλων των εξουσιών. Η ίδια έννοια θα αποτελέσει κατά το 19ο αιώνα την κινητήρια δύναμη των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων.

Παράλληλα με την κινητοποίηση των πολιτών, για να υπερασπιστούν τα εθνικά τους συμφέροντα και τις κοινωνικές κατακτήσεις, δημιουργείται στρατός εθνικός. Έτσι τα γαλλικά στρατεύματα την εποχή του Ναπολέοντα, ως φορέας εθνικής και κοινωνικής συνείδησης, θα διασπείρουν σε ολόκληρη την Ευρώπη τις ιδέες της εθνικής ανεξαρ-

τησίας και της πολιτικής ελευθερίας.

Στον οικονομικό και κοινωνικό τομέα γίνονται επίσης βαθιές αλλαγές με την κατάργηση των φεουδαρχικών δικαιωμάτων, με τη δήμευση των περιουσιών πολλών ευγενών και της Εκκλησίας για χάρη του γενικού συμφέροντος, με τη λήψη μέτρων υπέρ των ασθενέστερων τάξεων.

Στην εκπαίδευση καθιερώνεται η δωρεάν και υποχρεωτική παιδεία και ιδρύονται ανώτερα πνευματικά ιδρύματα. Η επιστημονική έρευνα ενισχύεται με την καθιέρωση του θεσμού των επιστημονικών ινστιτούτων. Παράλληλα αναγνωρίζεται η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς και λαμβάνεται μέριμνα για τη συγκέντρωση και διαφύλαξη της σε μουσεία.

Υλοποιείται το αίτημα για ανεξίθρησκία, αφού το κράτος επιδεικνύει ανεκτική στάση στα θρησκευτικά ζητήματα. Η Εκκλησία χωρίζεται από το κράτος και περιορίζεται στις θρησκευτικές της αρμοδιότητες.

Ενώ η Ενδοξη Επανάσταση στην Αγγλία (1688) και η Αμερικανική επανάσταση περιορίστηκαν μόνο στην πολιτική ισότητα, η Γαλλική επιδίωξε και την κοινωνική. Παρά το γεγονός ότι στην πορεία μερικές από τις κατακτήσεις της φαλκιδεύτηκαν ή εκδηλώθηκαν υπαναχωρήσεις σε αναχρονιστικούς θεσμούς, η Γαλλική Επανάσταση στο σύνολο της αποτέλεσε την αστείρευτη πηγή ενός γενικότερου προβληματισμού που θα λάμβανε σάρκα και οστά στο μέλλον.

Η σημαία ενός από τα ελληνικά τάγματα που συμμετείχαν στην εκστρατεία τον Ναπολέοντα κατά της Αιγύπτου (1797- 98), Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο.

η. Οι επιδράσεις στον ελληνικό και στο βαλκανικό χώρο

Οι Έλληνες, απογοητευμένοι από τις αποτυχημένες προσπάθειες απελευθέρωσης τους από τον τουρκικό ζυγό, τις οποίες είχαν επιχειρήσει κατά τους δύο Ρωσοτουρκικούς πολέμους (1768-1774 και 1787-1792) επί Αικατερίνης Β', στράφηκαν προς τη Γαλλία και τον Ναπολέοντα.

Η Γαλλική Επανάσταση με τις φιλελεύθερες διακηρύξεις της και προπαντός με τους πολεμικούς θριάμβους της, αναπτέρωσε τις ελπίδες των υπόδουλων Ελλήνων και προκάλεσε ρίγη ενθουσιασμού στους πατριωτικούς κύκλους. Η εμφάνιση μάλιστα του Ναπολέοντα στο προσκήνιο της ιστορίας και η δυναμική του παρέμβαση στην Α-

νατολική Μεσόγειο έδωσαν την εντύπωση στον ελληνικό λαό και στους άλλους χριστιανικούς λαούς της Βαλκανικής ότι επρόκειτο για τον αναμενόμενο ελευθερωτή.

Χαρακτηριστική έκφραση αυτού του κλίματος ήταν ο πρωτοφανής ενθουσιασμός με τον οποίο ο λαός των Επτανήσων υποδέχθηκε τους Γάλλους, όταν κατέλαβαν τα νησιά (1797). Ο Ναπολέων όμως θεωρούσε την κατοχή τους ως προγεφύρωμα για τις επεκτατικές βλέψεις του στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Για την εφαρμογή του φιλόδοξου αυτού σχεδίου ο Ναπολέων θα έπρεπε να χρησιμοποιήσει, αν παρίστατο ανάγκη, τους Έλληνες και για το σκοπό αυτό απέστειλε στην Ελλάδα γάλλους πράκτορες ελληνικής καταγωγής για να προετοιμάσουν επανάσταση. Όλες, βέβαια,

αυτές οι ενέργειες και οι υποσχέσεις απέβλεπαν αποκλειστικά στην εξυπηρέτηση των γαλλικών συμφερόντων, οι Έλληνες όμως φλεγόμενοι από τον πόθο για ελευθερία δεν ήταν σε θέση να αντιληφθούν τις αληθινές προθέσεις των Γάλλων.

Έτσι ο Ρήγας Βελεστινλής, προετοιμάζοντας την επανάσταση στην Ελλάδα, στηρίζει μεγάλες ελπίδες στη συνδρομή του Ναπολέοντα. Ανάλογα αισθήματα τρέφει και ο Αδαμάντιος Κοραής, ο οποίος συνδέει την εκστρατεία του Ναπολέοντα στην Αίγυπτο (1798-99) με την τύχη της πατρίδας του.

Όμως, μετά την αγγλογαλλική συνθήκη στην Αμιένη (1802) φάνηκαν οι πραγματικές διαθέσεις του Ναπολέοντα, ο οποίος όχι μόνο δεν επιθυμούσε πλέον το διαμελισμό της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας,

αλλά, αντίθετα, παρουσιάστηκε και ως προστάτης της. Οι ελπίδες των υπόδουλων Ελλήνων σε ξένη βοήθεια εξανεμίστηκαν για μια ακόμη φορά. Παράλληλα όμως γινόταν συνείδηση ότι έπρεπε να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις για να αποκτήσουν την ελευθερία τους.

Ο Θ. Κολοκοτρώνης για τη Γαλλική Επανάσταση και το Ναπολέοντα

**"...Η Γαλλική επανάστασις και ο
Ναπολέον έκαμε, κατά την γνώ-
μην μου, να ανοίξουν τα μάτια του
κόσμου. Πρωτήτερα τα έθνη δεν
εγνωρίζοντο, τους βασιλείς τους
ενόμιζον ως θεούς της γής, και ό,τι
και αν έκαμναν, το έλεγαν καλά
καμωμένο. Διά αυτό και είναι δυ-
σκολώτερο να διοικήσης τώρα
λαόν..."**

**Κολοκοτρώνη Απομνημονεύματα,
Εισαγωγή-Επιμέλεια: Τάσου Βουρνά,
Ωκεανίς, σελ. 70.Ο προβληματισμός
για τον πόλεμο**

Χάρτης της Ευρώπης μετά το Συνέδριο της Βιέννης

Ερωτήσεις

1. Με βάση το δοκίμιο του Αβά Σεγιές, "Τι είναι Τρίτη Τάξη" (1789) (βλ. σχετικό παράθεμα):

- Να επισημάνετε ποια στοιχεία δείχνουν ότι ο συγγραφέας είναι οπαδός των ιδεών του Διαφωτισμού.**
- Να αναλύσετε το περιεχόμενο που δίνει στην έννοια έθνος ο Σεγιές.**
- Πιστεύετε ότι ο βασιλιάς και οι ευγενείς θεωρούσαν επαναστατικές τις ιδέες αυτές του Σεγιές; Αιτιολογήστε την άποψή σας.**

2. Σε ποιο κράτος της Αρχαιότητας υπήρχε ο θεσμός του υπάτου και ποιες ήταν οι αρμοδιότητές του;

Γιατί ο Ναπολέοντας επιδίωξε να περιβληθεί με το κύρος αυτού του αξιώματος;

3. Να εξηγήσετε το συμβολισμό της γκραβούρας με τίτλο "Το Συνέδριο χορεύει" σε συνδυασμό με τη φράση διπλωμάτη της εποχής "το Συνέδριο της Βιέννης χόρευε αλλά δεν προχωρούσε".

4. Οι νικήτριες δυνάμεις επανέφεραν στην Ευρώπη, μετά την ήττα του Ναπολέοντα, το πριν από την Επανάσταση εδαφικό καθεστώς. Να εξηγήσετε τους λόγους που υπαγόρευσαν αυτήν τη ρύθμιση.

5. Να εκτιμήσετε τη στάση των Ελλήνων απέναντι στις επιχειρήσεις του Ναπολέοντα στην Ανατολική Μεσόγειο.

Περιεχόμενα

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΝΕΟΤΕΡΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

(565-1815)

(συνέχεια)

VI. ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΕΣΤΦΑΛΙΑΣ (1648) ΕΩΣ ΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΤΗΣ ΒΙΕΝΝΗΣ (1815)

1. Ο ΔΙΑΦΩΤΙΣΜΟΣ	10
2. ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ: ΟΙ ΑΠΑΡΧΕΣ ΤΗΣ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗΣ, ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΘΕΩΡΙΕΣ.....	50

3. Η ΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ.....	66
4. Η ΓΑΛΛΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΝΑΠΟΛΕΟΝΤΕΙΑ ΠΕΡΙΟ- ΔΟΣ (1789 -1815).....	88

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.